

HorseConnect

Młodzi Obywatele w działaniu

Akademia TUS z asystą Koni

Uważność.
Współpraca.
Sprawczość.

Przewodnik metodyczny

Szczegółowe scenariusze

Karty pracy do druku

Narzędzia dla nauczycieli

Dla szkół, wychowawców, trenerów
oraz dzieci i młodzieży 7–18 lat.

MATERIAŁY EDUKACYJNE I DYDAKTYCZNE

Projekt dofinansowany ze środków Ministra Edukacji Narodowej
w ramach programu „Młodzi Obywatele” na 2025 r.

O PUBLIKACJI

Od doświadczenia do działania

Materiały edukacyjne i dydaktyczne dla nauczycieli, wychowawców, trenerów oraz dzieci i młodzieży w wieku 7–18 lat.

Projekt: HorseConnect – Młodzi Obywatele w działaniu – Akademia TUS z asystą Koni. **Organizacja:** Fundacja INITIO. **Program:** „Młodzi obywatele” na 2025 r. Publikacja rozwija układ i treści przekazanego opracowania metodycznego Fundacji.

Redakcja materiału: Opracowanie obejmuje rozwinięcia scenariuszy, przykłady edukacyjne, karty pracy i wskazówki metodyczne przygotowane do niniejszego wydania.

Dostęp i odpowiedzialne korzystanie

Publikacja przeznaczona do nieodpłatnego udostępniania elektronicznego. Karty można wykorzystywać podczas zajęć z zachowaniem informacji o projekcie i źródle. Znaki instytucji zachowują odrębny status; znak MEN oznacza źródło dofinansowania projektu, nie autorstwo ani zatwierdzenie niniejszej publikacji.

Granice zastosowania

Materiał edukacyjny nie zastępuje kwalifikacji zawodowych, standardów ochrony małoletnich, oceny ryzyka zajęć, diagnozy ani indywidualnego planu terapii. Części z końmi mogą prowadzić wyłącznie osoby z odpowiednim przygotowaniem i w bezpiecznych warunkach. [S8]

Kontakt: biuro@initio.pl.

NAWIGACJA

Spis treści i mapa pakietu

Wybierz moduł albo sięgnij bezpośrednio po kartę. Każda karta ma własny numer K01–K26.

Początek i metodyka 4

Wartości, dostępność, bezpieczeństwo, plan dnia i cele programu

Moduł 1 • TUS 11

Integracja, komunikacja, współpraca i rozwiązywanie konfliktów

Moduł 2 • Praca z końmi z ziemi 18

Obserwacja, końskie CV, troska i odpowiedzialność

Moduł 3 • Elementy hipoterapii 21

Granice zastosowania i zespołowe projektowanie zadania

Moduł 4 • Obywatelskość i świat cyfrowy 23

Prawa, pięć stacji gry, hejt, prywatność i praca z webinarzem

Moduł 4A • Polska przewodniczy UE 2025 34

Instytucje, symulacja, negocjacje i rzeczowy postulat

Moduł 4B • Budżet inicjatywy 38

Kalkulacja, koszty, korekta i plan lokalnego działania

Moduł 5 • Refleksja i debata 42

Argumentowanie i przeniesienie doświadczenia poza warsztat

Kontynuacja i ewaluacja 45

Cztery lekcje szkolne, obserwacja, opiekunowie i klucze

Karty K01–K26 52

26 kart tematycznych na 29 stronach + instrukcja

Źródła i zakres redakcji 82

Dokumentacja, bibliografia i oznaczenie ilustracji

Skróty: P — dokument projektu; S — źródło merytoryczne; K — karta do druku.

Aktywne odnośniki w spisie prowadzą do części publikacji. W nawigacji dokumentu dostępne są również nagłówki poszczególnych scenariuszy i kart.

PRZEWODNIK METODYCZNY

Jak pracować z tym materiałem

Publikacja jest bankiem scenariuszy i pomocy, nie listą zadań do wykonania podczas jednego spotkania.

Trzy sposoby wykorzystania

Dzień warsztatowy w ośrodku: korzystaj z propozycji harmonogramu 10:00–17:00. Wybieraj aktywności podstawowe z każdego modułu; rozbudowane warianty zostaw na kolejne spotkania. Kontakt z końmi organizuje uprawniony zespół. [P2]

Zajęcia w szkole lub świetlicy: wykorzystaj ćwiczenia społeczne, grę obywatelsko-cyfrową, symulację, budżet i debatę. Tam, gdzie opisano kontakt z koniem, stosuj wyłącznie wyraźnie oznaczony wariant bez zwierzęcia. Nie jest on hipoterapią.

Praca w małej grupie lub indywidualna: pozwól odpowiadać rysunkiem, pisemnie, ustnie, przez wskazanie albo za pomocą wspomagającego sposobu komunikacji. Skróć liczbę przykładów, nie odbierając sensu zadania.

Przygotowanie prowadzącego

1. Wybierz jedną lub dwie umiejętności, które grupa ma przećwiczyć. Zapisz zachowanie, po którym je rozpoznasz, np. „uzasadnia, dlaczego nie udostępnia wiadomości”.
2. Przeczytaj przebieg i klucz. Wydrukuj wskazane karty, sprawdź materiały, dostępność przestrzeni, granice terenu i podział odpowiedzialności dorosłych.
3. Zapowiedz temat, przebieg i przerwy. Wyjaśnij możliwość obserwowania, odmowy odpowiedzi i powrotu do zadania. Ustal sygnał zatrzymania.
4. Po doświadczeniu zostaw czas na omówienie: co zauważyliśmy, co zadziało, co zmienimy i gdzie użyjemy tego poza warsztatem.

Dostępna forma, wspólny cel

Sukces nie oznacza, że każdy mówi głośno, dotyka konia, patrzy w oczy lub wykonuje zadanie ruchowe. Oznacza dostęp do uczenia się i możliwość pokazania umiejętności w odpowiedniej formie. Dostosowania są rozwiązaniami przyjętymi w tej publikacji; ich kierunek jest spójny z UDL. [S9]

Oznaczenia: P – dokumentacja projektu; S – źródło merytoryczne; K – karta do druku. Podane czasy to propozycje do planowania zajęć, nie wykaz godzin zrealizowanych w projekcie.

PRZEWODNIK METODYCZNY

Sześć wartości. Codzienne decyzje.

Uważność, empatia, troska, odpowiedzialność, zaangażowanie i szacunek tworzą punkt wyjścia pracy Fundacji INITIO.

Od deklaracji do zachowania: przykłady zastosowania sześciu wartości.

Wartość	Co może zrobić uczestnik	Co modeluje dorosły
Uważność	Zatrzymać się przed reakcją. Opisać, co widzi i słyszy.	Nie ocenia intencji na podstawie pojedynczego zachowania.
Empatia	Zapytać o perspektywę drugiej osoby.	Mówi: „Mogę się mylić. Jak to wygląda z twojej strony?”.
Troska	Zauważyć potrzebę i zaproponować pomoc.	Pyta o zgodę na pomoc, zamiast wyręczać.
Odpowiedzialność	Sprawdzić konsekwencje i naprawić błąd.	Przyznaje się do pomyłki bez przerzucania winy.
Zaangażowanie	Podjąć małe zadanie potrzebne grupie.	Daje rzeczywisty wybór, nie pozorną konsultację.
Szacunek	Uszanować granice, zdanie i sposób komunikowania się.	Nie uzależnia godności uczestnika od wyniku zadania.

Rozmowa otwierająca

Zapytaj: „Po czym poznamy dziś szacunek, jeżeli się nie zgodzimy?”, „Jak możemy zadbać o osobę, która potrzebuje ciszy?”, „Co znaczy troska o konia, gdy nie chce kontynuować?”. Poproś o konkretne propozycje, nie o definicje do zapamiętania.

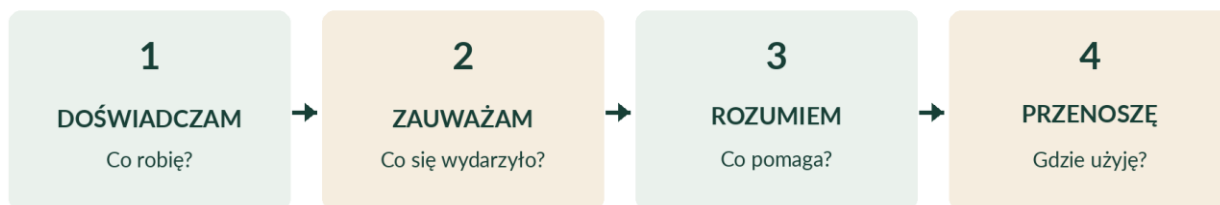
Umowa grupowa w działaniu

Wybierzcie jedno zachowanie dla każdej wartości i zapiszcie je na K01. Pod koniec dnia wróćcie do jednego przykładu, który naprawdę został zauważony. Nie twórzcie rankingu „najbardziej empatycznych” osób.

PRZEWODNIK METODYCZNY

Doświadczenie nie kończy się na zabawie

W tej publikacji każda aktywność prowadzi od działania do refleksji i przeniesienia umiejętności poza warsztat.

Schemat metodyczny przyjęty w publikacji; nie jest testem ani modelem diagnostycznym.

1. Doświadczam

Grupa otrzymuje jasne, możliwe do wykonania zadanie. Uczestnik wie, co może wybrać i jak poprosić o przerwę. Prowadzący obserwuje współpracę, lecz nie przerywa każdej pomyłki. Interweniuje od razu, gdy pojawia się zagrożenie lub krzywdzenie.

2. Zauważam

Pytania dotyczą faktów: „Co zrobiliśmy?”, „W którym momencie zmieniliśmy plan?”, „Jakie słowa pomogły?”. Odpowiedź „nie wiem” jest dopuszczalna. Najpierw opisujemy zdarzenie; dopiero później rozważamy jego możliwe znaczenie.

3. Rozumiem

Uczestnicy porównują perspektywy. Prowadzący pyta: „Co było potrzebne, żeby każdy miał miejsce?”, „Czy wszyscy zrozumieli polecenie tak samo?”, „Co wiemy na pewno, a co dopowiadamy?”. Nie narzuca jednej poprawnej emocji ani interpretacji.

4. Przenoszę

Każdy wybiera mały krok: dopytać zamiast zgadywać, sprawdzić datę wiadomości, zgłosić krzywdzący komentarz, dopisać rezerwę do budżetu. Zamiast obietnicy „zawsze będę współpracować” powstaje konkret: „Na kolejnym spotkaniu zapytam, kto jeszcze nie zabrał głosu”.

Przykład omówienia

Po „Statku” nie wystarczy powiedzieć: „Współpraca jest ważna”. Zapytaj: „Kto zauważył, że jedna osoba została poza planem? Co zmieniliśmy? Jak rozpoznamy podobną sytuację przy pracy nad klasowym projektem?”.

Podejście rozwija założenie uczenia przez doświadczenie z materiału Fundacji. Obserwowanie konkretnych zachowań, zamiast etykietowania uczniów, jest również kierunkiem opisanym w materiałach Rady Europy. [S10]

PRZEWODNIK METODYCZNY

Grupa różnorodna. Równe prawo do udziału.

Dostosowujemy drogę do celu, nie wartość uczestnika. Diagnoza nie zastępuje rozmowy o indywidualnych potrzebach.

Obszar	Rozwiązanie w praktyce
Komunikacja	Krótką instrukcją, jeden krok na raz, pokaz lub wzór. Można używać rysunku, pisma, gestu i wspomagających sposobów komunikacji.
Bodźce i tempo	Widoczny plan, uprzedzanie o zmianie, spokojniejsze miejsce, przerwa bez publicznego uzasadniania.
Ruch	Wersja siedząca, zadania przy stole, możliwość wyboru roli obserwatora lub rzecznika. Nie oceniamy szybkości.
Relacje i granice	Nie wymagamy dotyku, kontaktu wzrokowego, odsłaniania prywatnych doświadczeń ani publicznego ujawniania diagnozy.
Czytanie i język	Prowadzący czyta karty na głos; do trudnych słów dodaje przykład. Pozwala przygotować odpowiedź w parze.

Trzy wersje wiekowe

7–10 lat: krótkie wypowiedzi, konkretna sytuacja, dwie lub trzy możliwości, więcej pokazu i rysunku. Jedna karta może być zadaniem dla całej grupy. Prowadzący pomaga zapisać wnioski.

11–14 lat: praca w parach i małych zespołach, pytania o konsekwencje, oddzielanie faktu od opinii, prosta kalkulacja i krótka argumentacja. Uczestnicy mogą porównywać dwa uzasadnienia.

15–18 lat: więcej niejednoznaczności, ocena źródeł i ograniczeń danych, negocjowanie kryteriów, analiza kompromisów. Nie zmuszamy do deklaracji światopoglądowych ani opowiadania o własnych trudnościach.

Prawo do wyboru formy

Można powiedzieć „pas”, pokazać kartę, poprosić o zapisanie odpowiedzi lub dołączyć po przerwie. Dostosowanie nie daje automatycznie łatwiejszej oceny – daje dostęp do tego samego sensu zadania. [S9]

W grupie mieszanej nie przypisuj młodszym stale roli wykonawców, a starszym liderów. Role zmieniamy i ustalamy wspólnie. Uczeń może rozumieć temat lepiej, niż pokazuje jego płynność mówienia lub tempo pisania.

PRZEWODNIK METODYCZNY

Bezpieczna przestrzeń uczenia się

Przed pierwszą aktywnością grupa musi wiedzieć, gdzie są dorośli, jak zatrzymać zadanie i do kogo zwrócić się o pomoc.

Przed zajęciami

Osoba odpowiedzialna za organizację sprawdza teren, pogodę, drogi dojścia, sanitariaty, dostęp do wody, apteczkę, możliwość wezwania pomocy i zasady odbioru uczestników. Ustala opiekę nad osobą korzystającą z przerwy. Dorośli znają obowiązujące w organizacji procedury ochrony małoletnich; ten podręcznik ich nie zastępuje.

Podczas ćwiczeń

Zasada „STOP” kończy ruch lub zadanie bez negocjowania i bez utraty punktów. Nie stosujemy eliminacji, wyśmiewania błędów, przymusowego dotyku, zasłaniania oczu ani prób „przełamywania” lęku. Aktywności z taśmą i liną odbywają się na poziomie podłoża; nie wiążemy uczestników i nie owijamy nimi ciała.

Gdy pojawia się krzywdząca sytuacja

Zatrzymaj działanie, zapewnij bezpieczeństwo i wsparcie osobie pokrzywdzonej. Nazwij zachowanie bez publicznego przesłuchania: „Ten komentarz uderza w osobę. Przerywamy”. Nie proś grupy o głosowanie, czy komuś „wolno było się obrazić”. Nie zmuszaj do mediacji, przeprosin przed grupą ani ujawnienia osobistej historii. Dalsze postępowanie prowadź zgodnie z procedurami organizatora.

Natura, posiłek i ognisko

Ognisko jest opcją organizacyjną, nie warunkiem realizacji celów dydaktycznych. Dopuszczenie i obsługa ognia należą do dorosłych po sprawdzeniu warunków miejsca. Bezpiecznym zamiennikiem jest krąg przy stole lub w strefie odpoczynku. W czasie rozmowy nie prowadzimy dynamicznych zabaw przy ogniu. Uwzględniamy alergie, potrzeby żywieniowe i higienę po kontakcie ze zwierzęciem.

Język dorosłego

W rozmowie wspierającej nie obiecuj tajemnicy bez wyjątków. Powiedz: „Uszanuję twoją prywatność. Jeżeli zagrożone jest twoje bezpieczeństwo, poproszę właściwe osoby o pomoc i wyjaśnię ci, co dalej”.

Zasady organizacyjne są rekomendacjami niniejszego opracowania. Prawo do ochrony przed przemocą, do prywatności i do wysłuchania wynika z Konwencji o prawach dziecka. [S1]

PLANOWANIE

Propozycja dnia 10:00–17:00

420 minut wraz z przerwami i posiłkiem. Układ obejmuje wszystkie moduły projektu, lecz tylko wybrane ćwiczenia podstawowe. [P2]

Godzina	Czas	Działanie
10:00–10:15	15 min	Powitanie, potrzeby grupy, plan i sygnał STOP; K01.
10:15–11:00	45 min	Moduł 1: 2–3 wybrane aktywności TUS z omówieniem.
11:00–11:10	10 min	Przerwa.
11:10–11:55	45 min	Moduł 2: przygotowanie, obserwacja, końskie CV i wybrane zadanie z ziemi.
11:55–12:30	35 min	Moduł 3: aktywność dobrana przez specjalistę; podział ról i refleksja.
12:30–13:05	35 min	Posiłek, higiena i odpoczynek.
13:05–14:35	90 min	Moduł 4: pięciostacyjna gra obywatelsko-cyfrowa.
14:35–14:45	10 min	Przerwa.
14:45–15:30	45 min	Moduł 4A: mini-symulacja Rady UE i krótki postulat.
15:30–16:15	45 min	Moduł 4B: projekt inicjatywy i budżet.
16:15–17:00	45 min	Moduł 5: mini-debata, refleksja i zakończenie.

Realistyczny wybór treści

To scenariusz organizacyjny do wykorzystania, nie odtworzenie harmonogramu wykonania projektu. Rozbudowane lekcje o konflikcie, prywatności, petycji i webinarze są propozycjami kontynuacji. Nie dodawaj ich wszystkich do tego samego dnia.

Wariant bez dostępu do koni

Zastąp moduły 2 i 3 warsztatem obserwacji, rozmową o potrzebach zwierząt oraz zespołowym projektem bez zwierzęcia. Zachowaj cele dotyczące empatii i odpowiedzialności, ale nazwij tę część edukacją społeczną. Nie przedstawiaj jej jako hipoterapii lub pracy z koniem.

Warunek jakości

Gdy grupa potrzebuje więcej przerw, ogranicz liczbę przykładów i długość prezentacji. Nie skracaj instruktażu bezpieczeństwa ani możliwości spokojnego zakończenia. Dodatkowych treści nie traktuj jako obowiązku zaliczenia.

PLANOWANIE

Cele programu w praktyce

Osiem celów komunikatu przełożono na zadania edukacyjne. Poniższe przykłady pomagają planować zajęcia; nie stanowią sprawozdania z osiągniętych rezultatów. [P1]

Cel programu	Gdzie pracujemy	Co można zaobserwować
II.1. Uczestnictwo i prawa	M1, M4; K01, K08	Uczestnik uwzględnia czyjaś wypowiedź i rozpoznaje potrzebę ochrony prawa.
II.2. Wsparcie edukacji	Cały pakiet; scenariusze szkolne	Nauczyciel wykorzystuje instrukcję i kartę do samodzielnego przeprowadzenia zadania.
II.3. Potrzeby społeczności	M4B, M5; K19–K21	Grupa uzasadnia, na jaką potrzebę odpowiada inicjatywa.
II.4. Demokracja	M4A, M5; K16–K18	Uczestnik słucha stanowiska innej grupy i rozumie uzgodnioną zasadę decyzji.
II.5. Polska i UE	M4A; K16–K18	Odróżnia Radę UE od Rady Europejskiej i sytuuje polską prezydencję w I półroczu 2025 r.
II.6. Ekonomia	M4B; K20–K21	Liczy koszty, rozpoznaje limit i proponuje korektę budżetu.
II.7. Argumentacja	M4A, M5; K22	Podaje uzasadnienie i odpowiada na argument, nie atakując osoby.
II.8. Dezinformacja	M4; K10–K15	Sprawdza źródło, datę i kontekst przed udostępnieniem treści.

Nie każda zmiana jest mierzalna po jednym dniu

Krótką obserwacją może pokazać wykonanie konkretnego zadania. Nie uprawnia do wniosku, że uczestnik trwale zwiększył odporność psychiczną, przestał doświadczać trudności społecznych lub stał się odporny na każdą manipulację. Dalsze używanie umiejętności sprawdzamy w innych sytuacjach i po czasie.

Uczenie się a rozliczenie projektu

Do ewaluacji dydaktycznej wykorzystaj K24 i K25. Liczby uczestników, wydane zestawy, dyplomy i publikacje dokumentuje się odrębnie. Blankiet karty nie jest dowodem jej historycznego użycia.

MODUŁ 1 • TRENING UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH

Najpierw relacja, potem zadanie

Komunikacja, współpraca, asertywność i samoświadomość jako umiejętności do ćwiczenia — nie etykiety opisujące „grzeczne” i „trudne” dzieci.

Moduł rozwija dziewięć aktywności wymienionych w materiale Fundacji. Ponieważ pierwotny scenariusz podawał głównie nazwy i cele, szczegółowe reguły poniżej są propozycjami tego wydania. Prowadzący może zachować własny wariant, jeżeli służy temu samemu celowi i jest bezpieczny.

Cele w języku uczestnika

- Umieć zapytać, czy dobrze rozumiem drugą osobę.
- Potrafię zaproponować współpracę i uszanować odmowę.
- Rozróżniam to, co widzę, od tego, co dopowiadam.
- Umieć wskazać, co pomogło mi lub grupie w zadaniu.

Jak prowadzić trening

Pokaż umiejętność na krótkim przykładzie, daj możliwość próby, nazwij konkretne zachowanie i zaproś do ponownego wykonania. Zamiast „Jesteś świetnym liderem” powiedz: „Zapytałeś dwie osoby o pomysł, zanim podjąłeś decyzję”. Zamiast „Nie umiesz współpracować” zapytaj: „Której informacji zabrakło, żebyś mógł dołączyć?”.

Przed próbą	W trakcie	Po próbie
Jaki jest wspólny cel?	Czy każdy rozumie swą rolę?	Co dokładnie zadziało?
Jak można odmówić?	Czy możemy zmienić sposób pracy?	Co wykorzystamy w klasie?

Relacja bez przymusu

Celem nie jest wytrenowanie jednego „prawidłowego” sposobu bycia w grupie ani maskowania potrzeb. Dziecko może słuchać bez patrzenia w oczy, angażować się bez szybkiej wypowiedzi i współpracować bez dotyku.

Wybór na pierwsze 45 minut: powitanie imieniem i gestem, zadanie z kolejnością bez słów oraz „Statek” albo chusta; po każdej aktywności krótka refleksja. „Stokrotkę” można zachować na zakończenie dnia. Rozbudowany scenariusz o konflikcie stosujemy jako osobną lekcję.

MODUŁ 1 • BANK ĆWICZEŃ

Imię plus ruch / Impuls i totem

Dwa krótkie ćwiczenia otwierające. Wybieramy porozumienie i wspólny rytm zamiast rywalizacji o refleks.

Imię plus ruch • 8–12 minut

Grupa: 6–12 osób. Materiały: brak. Wersja siedząca równoważna. Cel: zauważenie każdej osoby i zapamiętanie imion.

1. Ustawcie krąg. Prowadzący podaje swoje imię i pokazuje niewielki gest. Wyjaśnia, że można podać samo imię, wybrać symbol lub poprosić o pomoc.
2. Kolejne osoby przedstawiają się w wybrany sposób. Grupa powtarza imię; gest odtwarza tylko wtedy, gdy autor się na to zgadza. Nie komentujemy oryginalności ruchu.
3. W drugiej rundzie uczestnik przekazuje głos osobie, której imię pamięta. Kiedy zapomni, pyta. Nie odpada i nie otrzymuje zadania karnego.

Omówienie: „Co pomagało zapamiętać imię?”, „Jak to jest, gdy ktoś pyta, zamiast zgadywać?”, „W jaki sposób możemy dać miejsce osobie, która woli mniej ruchu?”. **7–10 lat:** jedna runda. **15–18 lat:** zamiast gestu można dodać neutralny zasób przydatny grupie.

Impuls i totem • 10–12 minut

Materiały: miękki przedmiot na stole lub środku kręgu. Cel: uważne przekazywanie sygnału. Pracujemy z dala od koni.

1. Ustalcie sygnał: pokazanie dłoni, skinienie lub delikatne dotknięcie własnego ramienia. Kontakt z inną osobą nie jest potrzebny. Prowadzący rozpoczyna sekwencję.
2. Sygnał przechodzi kolejno po kręgu. Ostatnia osoba wskazuje totem. Nie wrywa go i nie ściga się z innymi. Grupa sprawdza, czy każdy otrzymał czytelny sygnał.
3. Po próbie wspólnie zmieńcie jeden element: tempo, wielkość gestu lub sposób upewnienia się, że sygnał został zauważony. Powtórzcie próbę.

Omówienie: „Co odróżnia szybkie reagowanie od uważnego reagowania?”, „Jak naprawiliśmy zgubioną wiadomość?”, „Czy w rozmowie też można poprosić o powtórzenie?”. **Dostosowanie:** wyraźny sygnał wzrokowy lub głosowy dobierzcie do potrzeb grupy.

Informacja zwrotna

Sukcesem jest poprawienie czytelności komunikacji. Nie mierzymy wartości uczestnika czasem reakcji i nie przypisujemy utraty sygnału brakowi chęci.

MODUŁ 1 • BANK ĆWICZEŃ

Meduza / Lina według dat urodzenia

Uwaga i porządkowanie informacji bez obowiązku kontaktu wzrokowego i bez oceniania szybkości.

Meduza • 8–10 minut

Cel: zauważanie wspólnego sygnału i zatrzymania. Wariant bez eliminacji. Materiały: karta „ruch” i karta „pauza”.

1. Pokaż dwie karty. Przy „ruchu” uczestnicy poruszają dłońmi jak spokojne ramiona meduzy; przy „pauzie” zatrzymują je lub odkładają na kolana. Każdy ustala własny zakres ruchu.
2. Po kilku zmianach zaprosz chętną osobę do prowadzenia. Grupa może poprosić o wolniejsze tempo albo większy znak. Osoba, która się pomyliła, po prostu dołącza do kolejnej rundy.
3. W ostatniej próbie sygnałem jest gest, nie słowo. Porównajcie, który wariant był bardziej czytelny i dla kogo.

Omówienie: „Co pomaga rozpoznać, że pora na przerwę?”, „Jak zakomunikować, że tempo jest za duże?”. W tym wariantcie nie stosujemy zaskakującego krzyku ani zasady odpadania po spojrzeniu w oczy. To świadome dostosowanie opisanej w materiale nazwy zabawy.

Lina według dat urodzenia • 12–15 minut

Cel: komunikacja niewerbalna i wspólna strategia. Materiały: lina ułożona prosto na ziemi jako znacznik, karty z miesiącami. Bez stawiania i balansowania na linie.

1. Wyjaśnij zadanie: ustawcie się obok liny od stycznia do grudnia, korzystając z gestów, zapisów lub kart. Nie trzeba podawać roku urodzenia. Można wybrać dowolny miesiąc zastępczy, aby zachować prywatność.
2. Daj zespołowi chwilę na ustalenie znaków. Osoby korzystające z komunikacji wspomagającej używają jej również tutaj – „bez słów” nie oznacza odebrania narzędzia porozumiewania się.
3. Po ustawieniu poproś o sprawdzenie kolejności. Gdy wystąpi rozbieżność, grupa wspólnie ją poprawia. Nie wskazuj winnego.
4. W drugiej rundzie uczestnicy układają karty, zamiast przestawiać się sami. Porównują oba sposoby działania.

Omówienie: „Jak upewnialiśmy się, że znak znaczy to samo dla wszystkich?”, „Kto zaproponował system?”, „Co robimy, gdy ktoś nie może skorzystać z naszego rozwiązania?”. **Transfer:** przy pracy zespołowej zaczynamy od ustalenia wspólnego sposobu komunikacji.

MODUŁ 1 · BANK ĆWICZEŃ

Nawigator i odkrywca

Bezpieczne rozwinięcie aktywności opisanej wcześniej jako „Ślepiec i niemowa”. Ćwiczymy komunikowanie instrukcji, a nie odtwarzanie czyjejs niepełnosprawności.

Czas: 20–25 minut. Grupa: pary. Materiały: dwa zestawy 6 klocków albo płaskich figur, kartka z układem, podkładki. Wariant podstawowy przy stole.

Cel i przygotowanie

Odkrywca układa figury według instrukcji nawigatora, który widzi wzór. Obie osoby mogą zadawać pytania. Wzór zasłania się kartką; uczestnikom nie zasłania się oczu. Nie ograniczamy ich podstawowego sposobu komunikowania się.

1. **Umowa – 3 minuty.** Para ustala, co znaczy „po lewej”, „bliżej” i „nad”. Nawigator pyta: „Wolisz usłyszeć całą instrukcję czy jeden krok?”.
2. **Pierwsza próba – 5 minut.** Nawigator opisuje układ. Odkrywca może powtórzyć instrukcję własnymi słowami i poprosić o doprecyzowanie. Dorosły obserwuje, kiedy pojawia się zrozumienie lub niepewność.
3. **Porównanie – 3 minuty.** Para odsłania wzór i sprawdza różnice. Zamiast „źle słuchałeś” formułuje hipotezę: „Nie ustaliliśmy, z której strony patrzymy”.
4. **Zmiana ról – 6 minut.** Druga osoba prowadzi. Para wprowadza jedną zmianę, która ma zwiększyć czytelność komunikacji.
5. **Refleksja – 5 minut.** Uczestnicy nazywają pomocne pytanie, a następnie tworzą jedno zdanie do wykorzystania przy zadaniu klasowym.

Pytania do rozmowy

„Kiedy pytanie pomagało bardziej niż domyślanie się?”, „Czy prośba o powtórzenie jest oznaką braku umiejętności, czy dbania o porozumienie?”, „Co w instrukcji dało się sprawdzić?”, „Jak zmieniała się współpraca po zamianie ról?”.

Dostosowania

7–10 lat: trzy figury i pokaz jednej próbnej instrukcji. **11–14 lat:** sześć figur i różne kolory. **15–18 lat:** niejednoznaczny opis, który trzeba wspólnie poprawić. Osoba z trudnością wzrokową może używać figur dotykowych i przestrzennych; nie odbieramy jej możliwości poznania przedmiotów.

Bezpieczeństwo i godność

Wariant ruchowy można prowadzić tylko z otwartymi oczami, na pustej, płaskiej trasie i poza strefą koni. Nie używamy mostków, przeszkód do przeskakiwania, wiązania ani prowadzenia za ciało bez uzgodnienia.

MODUŁ 1 • BANK ĆWICZEŃ

Chusta animacyjna / Statek

Wspólny cel wymaga nie tylko pomysłu, ale również uwzględnienia osób, które działają w innym tempie.

Chusta animacyjna • 12–15 minut

Materiały: chusta i lekka piłka. Cel: wspólne planowanie, regulowanie tempa i reagowanie na sygnał. Przestrzeń oddalona od koni.

1. Grupa ustala, jak będzie trzymać chustę i co oznacza STOP. Można siedzieć, trzymać uchwyt lub pełnić rolę obserwatora. Nie owijamy nikogo materiałem i nie unosimy uczestników.
2. Pierwsze zadanie: przetoczyć piłkę po brzegu bez jej wyrzucania. Przed ruchem grupa ma 30 sekund na wspólny plan. Jeśli piłka spadnie, zaczynamy kolejną próbę bez kary.
3. Drugie zadanie: zatrzymać piłkę w wybranym miejscu. Następnie zmienić osobę podającą sygnały i sprawdzić, czy nowy sposób jest czytelny dla wszystkich.

Omówienie: „Kto miał informację o położeniu piłki?”, „Czy każdy mógł wpłynąć na tempo?”, „Jak brzmiała pomocna wskazówka?”. **Transfer:** w klasowym projekcie potrzebujemy uzgodnionego sygnału zmiany i możliwości zgłaszania trudności.

Statek • 15–20 minut

Materiały: arkusz papieru, 10 symboli osób, karty zasobów: miejsce, informacja, odpoczynek, pomoc. Cel: solidarność i planowanie. Wariant stołowy bez ścisku.

1. Powiedz: „Projektujemy statek naszej grupy. Każdy symbol osoby musi mieć miejsce. Zaplanujcie przestrzeń i zasady, aby nikt nie został pominięty”.
2. Grupa rozmieszcza symbole i zasoby. Dzieci mogą dodawać nowe rozwiązania. Po pierwszym planie wprowadź zmianę: „Jedna osoba potrzebuje spokojniejszego miejsca, druga nie odczytuje małych napisów”.
3. Zespół poprawia plan bez usuwania którejkolwiek osoby. Każda zmiana wymaga uzasadnienia: „To pomaga, ponieważ...”. Uczestnicy wybierają jedną zasadę do własnej grupy.

Omówienie: „Czy równo zawsze znaczy identycznie?”, „Co stałoby się, gdybyśmy uznali potrzeby jednej osoby za jej prywatny problem?”. Wariant terenowy może polegać na oznaczeniu dużej przestrzeni taśmą, ale bez zmniejszania powierzchni do niebezpiecznego tłoku.

Sedno ćwiczenia

Nie oceniamy zadania według liczby osób, które „zmieściły się” fizycznie. Celem jest projekt uwzględniający wszystkich, a nie test sprawności lub tolerowania dyskomfortu.

MODUŁ 1 • BANK ĆWICZEŃ

Wyścigi koni / Stokrotka

Energię można wspólnie regulować, a uznanie wyrażać konkretnie — bez porównywania uczestników.

Wyścigi koni • 8–10 minut

Zabawa rytmiczna bez udziału zwierząt, z dala od stajni i padoków. Cel: wspólny rytm, zauważanie pobudzenia i przerwy.

1. Grupa siedzi w kręgu. Prowadzący zapowiada „krok”, „lekki kłus dłoni” i „przystanek”. Uczestnicy mogą delikatnie stukać w swoje uda, poruszać palcami lub obserwować.
2. Tempo wzrasta tylko w uzgodnionym zakresie. Każda osoba może pokazać znak pauzy. Po zatrzymaniu sprawdzacie, co jest przyjemne, a co zbyt głośne lub intensywne.
3. Chętna osoba prowadzi ostatnią krótką sekwencję, dbając o czytelne rozpoczęcie i zakończenie. Nie krzyczymy i nie organizujemy biegu między uczestnikami.

Omówienie: „Po czym poznaję, że potrzebuję zwolnić?”, „Jak grupa może uszanować sygnał jednej osoby?”. Nie wymagamy uspokojenia na komendę ani oceniania reakcji ciała.

Stokrotka • 15–20 minut

Materiały: K04 i przybory do pisania. Cel: zauważanie wkładu i formułowanie informacji zwrotnej o zachowaniu.

1. Wyjaśnij różnicę między oceną osoby a zauważeniem działania. Pokaż przykład: „Kiedy zapytałaś mnie o zdanie, łatwiej było mi dołączyć”. Nie używamy etykiet o wyglądzie, sprawności i diagnozie.
2. Uczestnik wpisuje w środek karty swój symbol lub imię i wybiera, czy chce otrzymać komentarz od innych, od prowadzącego czy przygotować autorefleksję.
3. Na płatkach zapisuje się krótkie, prawdziwe obserwacje. Nikt nie musi czytać ich publicznie. Prowadzący dba, by osoby mniej widoczne także otrzymały uważną informację.
4. Na końcu każdy wybiera jeden zasób, który może przydać się w następnym zadaniu. Kartę można zabrać do domu lub zachować prywatnie.

Omówienie: „Która informacja mówiła, co naprawdę zrobiłem?”, „Co odróżnia życzliwość od pustej pochwały?”. **Dostosowanie:** symbole, dyktowanie dorosłemu lub ustne podziękowanie w parze.

Uznanie bez presji

Nie wyznaczamy minimalnej liczby pochwał i nie wymuszamy komplementów między osobami pozostającymi w konflikcie. Celem jest prawdziwe zauważenie, nie pokaz sympatii.

MODUŁ 1 • SCENARIUSZ ROZWINIĘTY

Konflikt: od oskarżenia do prośby

45 minut • 7–18 lat • K02 i K03 • ćwiczenie komunikacji na fikcyjnych przykładach.

Cel i punkt wyjścia

Uczestnik rozróżnia obserwację od oceny, nazywa potrzebę i formułuje możliwą do wykonania prośbę. Pracujemy na sytuacji: dwie osoby chcą korzystać z tego samego zestawu flamastrów; jedna bierze go bez uzgodnienia. Nie odtwarzamy aktywnego konfliktu z grupy.

1. **Otwarcie – 5 min.** Zapytaj, czym różni się zdanie „Wzięłeś pudełko, kiedy rysowałam” od „Zawsze wszystko zabierasz”. Zapisz różnicę: opis zdarzenia i uogólniona ocena.
2. **Model – 7 min.** Dorosły pokazuje komunikat: „Gdy zabierasz pudełko w trakcie mojej pracy, złość się, bo potrzebuję dokończyć rysunek. Czy możemy umówić się, że korzystam jeszcze dwie minuty, a potem oddaję?”. Druga osoba może zgłosić własną potrzebę.
3. **Próba w trójkach – 12 min.** Role: osoba A, osoba B i obserwator. Użyjcie K03. Obserwator szuka jednej konkretnej prośby i jednego momentu dopytania. Po kilku minutach zmieńcie role.
4. **Druga próba – 8 min.** Uczestnicy uwzględniają drugą perspektywę: ktoś nie usłyszał ustalenia albo potrzebuje jednego koloru. Szukają rozwiązania, nie osoby winnej całego problemu.
5. **Omówienie – 8 min.** Zapytaj: „Co zmieniło się po doprecyzowaniu?”, „Czy prośba zostawia miejsce na odpowiedź?”, „Co zrobimy, gdy nie umiemy się porozumieć?”.
6. **Transfer – 5 min.** Na K02 uczestnik zapisuje lub rysuje komunikat do neutralnej sytuacji z życia grupy. Może zachować go dla siebie.

Pomoc językowa

Obserwacja → emocja → potrzeba → prośba. To rusztowanie wypowiedzi, nie obowiązkowa formułka. „Potrzebuję przerwy” i „Proszę, oddaj moją rzecz” także mogą być czytelnymi, odpowiednimi komunikatami.

Dostosowanie: młodszy wybierają emocję i prośbę z dwóch propozycji. Starsi sprawdzają, czy w zdaniu nie ukryto oskarżenia, np. „Czuję, że jesteś złośliwy”. **Granica:** powtarzająca się przemoc, groźby i nierównowaga sił wymagają ochrony i interwencji dorosłych, nie treningu negocjacji między stronami.

MODUŁ 2 • PRACA Z KOŃMI Z ZIEMI

Uważność wobec drugiej istoty

Kontakt z koniem jest okazją do obserwacji, troski i odpowiedzialności. Zachowanie zwierzęcia nie jest oceną charakteru dziecka.

W materiale Fundacji koń pełni ważną rolę w uczeniu się przez doświadczenie. W tym wydaniu zachowujemy ten sens, a określenie „lustro emocji” traktujemy wyłącznie jako metaforę. Nie jest ono podstawą do odczytywania stanu psychicznego uczestnika ani wyjaśniania każdej reakcji zwierzęcia.

Obserwacja, hipoteza, konsultacja

Uczestnik opisuje to, co można zauważyć: zmianę położenia głowy, odejście, zatrzymanie. Następnie pyta prowadzącego, co może to znaczyć w tej konkretnej sytuacji. Nie stwierdza: „Koń mnie nie lubi” lub „Koń wie, że jestem zły”. Znaczenie zachowania ocenia osoba znająca zwierzę, kontekst i warunki pracy.

Odpowiedzialność dorosłego

Specjalista dobiera konia, zadanie, sprzęt, liczbę osób przy zwierzęciu i czas pracy. Prowadzący może zmienić plan lub zakończyć kontakt. Wynik ćwiczenia nie jest ważniejszy od dobrostanu zwierzęcia i bezpieczeństwa człowieka. W ofercie nadzór w tych obszarach przypisano osobie z przygotowaniem do pracy z końmi. [P2]

Język, który nie obwinia

„Widzę, że koń odszedł. Zatrzymajmy się i zapytajmy instruktorkę, czego potrzebuje” — zamiast: „Koń odszedł, bo nie panujesz nad sobą”.

Wariant szkolny wykorzystuje opisy i ilustracje do ćwiczenia różnicy między faktem a interpretacją. Nie zastępuje praktycznej nauki obchodzenia się z koniem i nie daje uprawnień do prowadzenia zajęć ze zwierzęciem.

MODUŁ 2 • SCENARIUSZ

Końskie CV: poznaję, nie zgaduję

30–35 minut • K05 i K06 • mała grupa przy koniu wyłącznie pod nadzorem specjalisty.

Cel i materiały

Celem jest rozróżnienie informacji potwierdzonej, własnej obserwacji i przypuszczenia oraz zauważenie potrzeb zwierzęcia. Przygotuj kartę K05 z miejscem na informacje przekazane przez opiekuna konia, K06 i podkładki. W szkole można pracować na przygotowanym przez nauczyciela opisie fikcyjnego zwierzęcia.

1. **Wprowadzenie – 5 min.** Instruktor przedstawia konia i zasady przebywania w jego otoczeniu. Uczestnicy dowiadują się, co mogą robić, a czego nie. Osoba niechętna do zbliżenia obserwuje z wyznaczonego miejsca.
2. **Dane od opiekuna – 5 min.** Grupa zapisuje imię konia i informacje, które opiekun chce przekazać: potrzeby, sposób kontaktu, zasady pracy. Nie uzupełnia braków domysłami.
3. **Obserwacja – 7 min.** Każdy zapisuje jedno zachowanie widoczne w danej chwili. Prowadzący pomaga zamienić „jest smutny” na opis, np. „stoi nieruchomo, głowę ma opuszczoną”. Sam opis nie rozstrzyga przyczyny.
4. **Pytania i hipotezy – 8 min.** Uczestnicy oddzielają to, co wiedzą, od tego, o co chcą zapytać. Instruktor wyjaśnia, co można ostrożnie wnioskować, a czego nie da się ocenić na tej podstawie.
5. **Transfer – 5–10 min.** Przejdźcie do przykładu: koleżanka nie odzywa się podczas pracy. Jakie są możliwe powody? Jak zapytać zamiast przypisywać intencje? Uzupełnijcie K06.

Pytania prowadzącego

„Skąd mamy tę informację?”, „Co dokładnie zobaczyliśmy?”, „Czy możemy podać inne wyjaśnienie?”, „O co najlepiej zapytać opiekuna?”, „Jak uszanować potrzebę przerwy?”.

Krytyczne myślenie także poza Internetem

Na K05 nie wpisujemy diagnozy zachowania konia ani oceny uczestnika. Zapis „nie wiem – zapytam” jest pełnoprawnym wynikiem ćwiczenia.

Dostosowanie wieku: młodszy rysują jedną obserwację; starsi tworzą dwie konkurencyjne hipotezy i wskazują, jaka dodatkowa informacja pomogłaby je odróżnić. **Ocena uczenia:** uczestnik potrafi nazwać źródło jednej informacji i wskazać przynajmniej jedno przypuszczenie.

MODUŁ 2 • SCENARIUSZ

Troska w działaniu: pielęgnacja i spacer

Dwie propozycje do wyboru przez instruktora. Nie są instrukcją samodzielnego prowadzenia konia przez niewykwalifikowaną osobę.

Pielęgnacja jako odpowiedzialność • 15–20 minut

Cel społeczny: cierpliwość, pytanie o zgodę i zauważanie sygnału przerwy. Instruktor pokazuje bezpieczny, dostosowany do konia fragment pielęgnacji i wyznacza miejsca przebywania uczestników. To on decyduje, czy i jak mogą włączyć się dzieci. Pozostali obserwują lub przygotowują kartę potrzeb zwierzęcia.

1. Przed rozpoczęciem poproś uczestnika o powtórzenie jednej zasady i wskazanie osoby, do której zwraca się po pomoc. Odpowiedź może być gestem.
2. Podczas krótkiej próby instruktor kieruje działaniem. Uczestnik może przerwać. Dorosły nazywa zachowania związane z troską: delikatność, uważne słuchanie, pozostawienie przestrzeni.
3. Po zadaniu zapytaj: „Co było ważniejsze niż szybkie skończenie?”, „Kiedy potrzebna była pomoc?”, „Jak dbamy o kogoś bez narzucania swojej bliskości?”.

Doprecyzowanie zakresu

W pierwotnym materiale użyto słowa „rozcyszczanie”. W tym wydaniu część edukacyjna obejmuje wyłącznie pielęgnację wskazaną i nadzorowaną przez instruktora. Zabiegi korekcji kopyt nie są zadaniem dzieci.

Spacer i czytelny komunikat • 15–20 minut

Cel społeczny: planowanie, koncentracja na instrukcji i informowanie o potrzebie wsparcia. Instruktor wyznacza bezpieczną trasę, pokazuje sposób prowadzenia i określa, kto ma kontakt ze sprzętem. Uczestnik nie otrzymuje samodzielnej odpowiedzialności za kontrolowanie zwierzęcia.

1. Przed próbą omówcie, skąd dokąd prowadzi trasa i jak zgłosić przerwę. Nie rozpoczynajcie, jeśli uczestnik nie rozumie zasad lub nie chce podejść.
2. W czasie próby jedna osoba wykonuje uzgodnione zadanie pod bezpośrednim nadzorem; inni obserwują z wyznaczonej strefy. Nie poganiamy konia dla uzyskania wyniku.
3. Po zakończeniu uczestnik nazywa jedną rzecz, którą zrobił świadomie, i jedno pytanie do instruktora. Grupa rozmawia o czytelnej instrukcji w zadaniu z drugim człowiekiem.

Wariant bez konia: para planuje drogę pionka na planszy, a obserwator sprawdza czytelność poleceń. To ćwiczenie komunikacji, nie trening umiejętności jeździeckich.

MODUŁ 3 · ELEMENTY HIPOTERAPII

Sprawczość bez presji na wynik

Zachowujemy nazwę modułu z dokumentacji projektu. Rozróżniamy jednak edukacyjne ćwiczenie z udziałem konia i indywidualne postępowanie terapeutyczne.

Hipoterapia jest działaniem terapeutycznym prowadzonym przez wykwalifikowanego hipoterapeutę, z uwzględnieniem zaleceń lekarza i współpracy specjalistów. O doborze zadań i dopuszczeniu do takiej formy pracy nie decyduje ogólny scenariusz dydaktyczny. [S8]

Czego nie robi podręcznik

Nie kwalifikuje uczestnika do terapii, nie opisuje technik terapeutycznych do samodzielnego odtworzenia i nie obiecuje określonych efektów. Sam kontakt z koniem, spacer lub ćwiczenie obserwacji nie stają się hipoterapią przez użycie tej nazwy. Działania w siodle wymagają odrębnej decyzji specjalisty, właściwego sprzętu, asekuracji i oceny warunków.

Cele edukacyjne możliwe do omówienia

- Uczestnik potrafi zakomunikować potrzebę przerwy albo pomocy.
- Grupa rozumie, że zadanie można zmienić, a rezygnacja z ryzyka jest odpowiedzialną decyzją.
- Osoba wykonująca zadanie i obserwatorzy potrafią opisać podział ról.
- Uczestnik wskazuje jeden własny wybór i jedną granicę odpowiedzialności dorosłego.

Praca z doświadczeniem

Przed aktywnością zapytaj: „Co chcesz dziś spróbować?”, „Skąd będziesz wiedzieć, że potrzebujesz przerwy?”. Po niej: „Co było twoją decyzją?”, „Jak pomogła obecność prowadzącego?”, „Czy zmiana planu może być sukcesem?”. Odpowiedzi nie interpretujemy jako wyniku klinicznego.

Informacja zwrotna

Nie mówimy: „Koń cię posłuchał, bo wreszcie byłeś spokojny” ani „Musisz panować nad emocjami, żeby zasłużyć na zaufanie”. Możemy powiedzieć: „Zauważyłeś, że potrzebujesz pomocy, i z niej skorzystałeś”.

Równoważna rola obserwatora

Obserwator może zauważyć czytelną instrukcję, moment przerwy lub sposób współpracy dorosłych. Nie komentuje ciała, sprawności ani emocji innej osoby. Nie robi zdjęć bez uzgodnienia. Nieuczestniczenie w kontakcie z koniem nie pozbawia prawa do udziału w pozostałych elementach warsztatu.

MODUŁ 3 • ZADANIE ZESPOŁOWE

Projektujemy wspólną przeszkodę

30–35 minut • K07 • zadanie planowania i podziału ról. Każdy element przeznaczony do pracy z koniem dopuszcza instruktor.

Cel i warunki

Grupa planuje prosty element trasy lub schemat zadania i uzasadnia jego sens. Uczestnicy nie budują konstrukcji nośnej dla konia ani jeźdźca. Mogą tworzyć rysunek, model z klocków lub rozkład znaczników poza strefą pracy zwierzęcia. Żaden element nie jest automatycznie przeznaczony do praktycznego pokonania.

1. **Cel – 4 min.** Prowadzący podaje ograniczenia: dostępne materiały, miejsce, brak pośpiechu, zakaz konstrukcji niezatwierdzonych. Grupa zapisuje, czemu ma służyć zadanie.
2. **Role – 4 min.** Wybierzcie koordynatora rozmowy, projektanta, osobę zapisującą ustalenia, obserwatora potrzeb, osobę zadającą pytania i rzecznika. Role można łączyć. Ostateczna odpowiedzialność za bezpieczeństwo pozostaje po stronie dorosłych.
3. **Projekt – 10 min.** Uczestnicy rysują plan na K07. Każda osoba może wnieść uwagę. Zamiast rywalizacji pomysłów stosują pytanie: „Co to rozwiązanie ułatwia, a co utrudnia?”.
4. **Konsultacja – 5 min.** Instruktor ocenia propozycję. Może ją zmienić, dopuścić tylko część albo pozostać przy modelu. Grupa zapisuje przyczynę zmiany.
5. **Próba lub model – 5 min.** Wyłącznie instruktor organizuje ewentualne użycie bezpiecznego elementu z koniem. Bez dopuszczenia pracujemy na modelu.
6. **Refleksja – 5–7 min.** Zespół wskazuje moment, w którym czyjaś uwaga poprawiła projekt. Wyjaśnia, dlaczego rezygnacja z niebezpiecznego pomysłu jest odpowiedzialnością, nie porażką.

Dostosowania i język ról

Młodszy wybierają spośród dwóch gotowych układów. Starsi porównują warianty według kryteriów: zrozumiałość, bezpieczeństwo, dostępność i możliwość przerwania. Nazwę „maruda” z wcześniejszego konspektu zastępujemy rolą osoby zadającej krytyczne pytania; nie etykietujemy uczestników.

Granica odpowiedzialności

Dziecko może przypominać o ustaleniach, ale nie zastępuje instruktora jako „sędziego bezpieczeństwa”. O tym, czy koń i uczestnik podejmą zadanie, decyduje dorosły specjalista.

Transfer obywatelski: przy wspólnej inicjatywie potrzebujemy zarówno pomysłodawców, jak i osób, które pytają o konsekwencje. Krytyczne pytanie może służyć wspólnemu dobru.

MODUŁ 4 • EDUKACJA OBYWATELSKA I CYFROWA

Mój głos. Moje prawa. Nasza odpowiedzialność.

Uczymy się rozmawiać o zasadach, sprawdzać informacje i reagować na krzywdzenie – bez straszenia Internetem i bez uzależniania praw od zachowania.

Prawa nie są nagrodą

Konwencja o prawach dziecka chroni m.in. prawo do bycia wysłuchanym, prywatności, ochrony przed przemocą, nauki i odpoczynku. Praw tych nie odbiera zła ocena, popełniony błąd ani konflikt z dorosłym. Obowiązki i zasady organizacyjne pomagają chronić prawa innych; nie są ceną, którą trzeba zapłacić za własną godność. [S1]

Pojęcie	Przykład do rozmowy
Prawo	Mogę wyrazić zdanie w sprawie, która mnie dotyczy. Nie oznacza to, że każda moja propozycja zostanie przyjęta.
Obowiązek / odpowiedzialność	Dbam o wspólną rzecz i nie publikuję krzywdzącego komentarza.
Umowa grupowa	Ustalamy kolejność wypowiedzi, aby każdy mógł być usłyszany.
Preferencja	Wolę pracę z przyjacielem. To nie daje prawa do wykluczania innych.

Sytuacja otwierająca

„Klasa głosuje, czy podczas wspólnej rozmowy jedna osoba będzie mogła korzystać z pomocy komunikacyjnej”. Zapytaj, czy jest to zwykła decyzja większości. Wyjaśnij: nie głosujemy nad odebraniem komuś możliwości udziału lub godności. Możemy wspólnie wybrać sposób organizacji pracy, który uwzględni potrzeby.

Co rozumiemy przez obywatelskość

W tym pakiecie to praktyka współdecydowania, pytania o potrzeby, odpowiedzialnego używania informacji i działania na rzecz wspólnoty. Nie ogranicza się do głosowania, pełnoletności ani przynależności do konkretnej narodowości. W grupie mogą być osoby o różnym obywatelstwie; prawa dziecka nie zależą od polskiego paszportu. [S1]

Bezpieczna rozmowa

Przykłady służą edukacji. Nie rozstrzygamy na ich podstawie konkretnej sprawy prawnej i nie przypisujemy uczestnikom poglądów politycznych. Zasady ochrony godności obowiązują również wtedy, gdy grupa się spiera.

MODUŁ 4 • WIEDZA DLA PROWADZĄCEGO

Nie wszystko, co krzywdzi, jest fałszem

Sprawdzajmy dwa osobne pytania: „Czy to jest prawdziwe?” oraz „Czy sposób użycia tej treści może kogoś skrzywdzić?”.

PAUZA

nie reaguję w pośpiechu

ŹRÓDŁO

sprawdzam pochodzenie

KONTEKST

czytam całość i datę

DECYZJA

ważę skutki działania

Cztery pytania przed udostępnieniem informacji.

Pojęcie	Jak wyjaśnić	Czego nie mylić
Twierdzenie o faktach	Zdanie, którego zgodność z rzeczywistością można sprawdzać.	To, że coś brzmi konkretnie, nie dowodzi prawdziwości.
Opinia	Ocena, upodobanie lub interpretacja: „Ten plakat jest najciekawszy”.	Sama odmiennosc opinii nie czyni jej fake newsem.
Błędna informacja	Treść niezgodna z rzeczywistością, np. pomyłona godzina.	Bez wiedzy o intencji nie nazywamy każdego błędu celową dezinformacją.
Dezinformacja	Celowe wprowadzanie odbiorców w błąd dla określonego celu. [S2]	Celowości nie rozpoznaje się pewnie z samego brzmienia jednego wpisu.
Manipulacja kontekstem	Prawdziwy fragment pokazano tak, by sugerował inne znaczenie.	Wyrwane zdjęcie lub cytaty może zniekształcać przekaz bez przerabiania obrazu.
Hejt / treść krzywdząca	Atak na osobę, poniżenie lub agresywne wykluczanie.	Prawdziwa informacja o kimś też może zostać użyta do upokorzenia.

Jak pracujemy z niepewnością

„Nie wiem jeszcze” jest odpowiedzią dojrzałą, jeżeli towarzyszy jej pomysł weryfikacji. Prowadzący pyta: „Co trzeba sprawdzić?”, „Jakiego źródła brakuje?”, „Czy data i kontekst pasują?”. Nie premiuje zgadywania. Duża liczba polubień, profesjonalna grafika i silna emocja nie zastępują dowodu.

Przykład z kart K10–K11

W fikcyjnym komunikacie czytamy: „Biblioteka zamknięta!”. Oryginał mówi o zamknięciu jednego pomieszczenia na dwa dni. Fragment nie musi zawierać wymyślnego słowa, a mimo to może wprowadzać odbiorcę w błąd.

Źródło i intencja: informacje od znajomego także sprawdzamy. Intencji nadawcy nie zgadujemy; opisujemy dostępne dowody. W zadaniach celowo odróżniamy odpowiedź „potwierdzone w materiale” od „na pewno zawsze prawdziwe”.

MODUŁ 4 • SCENARIUSZ GRY

Pięć stacji odpowiedzialnego obywatela

90 minut • zespoły po 3–5 osób • K08–K15 • wariant terenowy lub stacje przy stołach.

Cel, przestrzeń i materiały

Zadaniem grupy jest przećwiczenie rozpoznawania praw, analizy decyzji, weryfikacji informacji i reagowania na krzywdzącą treść. Przygotuj oznaczenia pięciu stacji, karty, podkładki, pisaki, chustę lub kartki, taśmę, pachołki i ewentualnie paletki. Wszystkie zadania mają równoważny wariant bez biegania i bez sprzętu ruchowego.

Wyznacz niewielką, widoczną przestrzeń poza strefą koni. Grupa przechodzi przez stacje razem, pracując przy każdej w małych zespołach. Dzięki temu nie potrzeba pięciu równocześnie działających stanowisk z pięcioma prowadzącymi. Dorośli dzielą zadania prowadzenia, obserwacji i opieki zgodnie z potrzebami uczestników.

Etap	Czas	Działanie
Wprowadzenie	10 min	Cel, sygnał STOP, rola pytania i odpowiedzi „nie wiem”.
Pięć stacji	5 × 12 min	Instrukcja 2 min, zadanie 6 min, omówienie 4 min.
Przejścia i oddech	Łącznie 10 min	Spokojne zmiany miejsca, woda, dostosowanie tempa.
Wspólna refleksja	10 min	Jedna zasada do użycia poza grą, bez rankingu osób.

Punktowanie, które wspiera uczenie

Na każdej stacji zespół może otrzymać do 4 punktów: za uzasadnienie, użycie informacji z zadania, uwzględnienie innej perspektywy oraz pomysł bezpiecznego działania. Łącznie najwyżej 20 punktów. Punkty są opcjonalne; można zastąpić je czterema pytaniami refleksyjnymi. Nie przyznajemy punktów za szybkość, sprawność, ujawnianie prywatnych doświadczeń ani odgadnięcie odpowiedzi bez uzasadnienia.

Zasada gry

Zmiana zdania po poznaniu nowych danych jest osiągnięciem, a nie błędem do ukarania. Pozwól poprawić odpowiedź i dopisać powód.

Przed rozpoczęciem przeczytaj klucz odpowiedzi do K08–K13. Fikcyjne materiały na stacjach oznaczono jako ćwiczeniowe. Nie rozsyłaj ich poza zajęcia w sposób, który mógłby sugerować prawdziwy komunikat instytucji.

MODUŁ 4 • STACJA 1

Kolorowe prawa

12 minut • K08 • chusta animacyjna albo cztery podpisane pola: prawo, odpowiedzialność, umowa, preferencja.

Co ćwiczymy

Uczestnicy rozpoznają, do czego odnosi się sytuacja, i sprawdzają, czy jakieś prawo wymaga ochrony. Kolor pełni funkcję pomocniczą – każde pole ma również nazwę. Jedna historia może dotyczyć kilku kategorii; nie wymuszamy jednej odpowiedzi.

1. **Wprowadzenie – 2 min.** Przedstaw cztery pola. Pokaż przykład: „Chcę usiąść obok znajomego” to preferencja; „Chcę móc uczestniczyć w rozmowie” dotyczy prawa do bycia wysłuchanym.
2. **Praca – 6 min.** Wybierz 3–4 sytuacje z K08. Po każdym odczytaniu zespoły wskazują pole lub pola i uzasadniają decyzję. Mogą położyć kartę, pokazać palcem lub powiedzieć odpowiedź.
3. **Omówienie – 4 min.** Wróć do sytuacji z odebraniem prawa do wypowiedzi. Zapytaj: „Jak naprawić organizację rozmowy, nie odbierając nikomu godności?”. Każdy zespół proponuje jedno działanie.

Pytania pogłębiające

„Kogo dotyczy ta decyzja?”, „Czy głosowanie wystarczy, aby uznać ją za dobrą?”, „Co zrobić, gdy nasza umowa wyklucza jedną osobę?”, „Jak odróżnić niezadowolenie z decyzji od naruszenia prawa?”.

Typowe nieporozumienia

„Mam prawo, więc wszyscy muszą się zgodzić”. Prawo do przedstawienia zdania nie oznacza automatycznego przyjęcia propozycji. „**Obowiązki najpierw, prawa potem**”. Zasady odpowiedzialności nie zamieniają praw w nagrodę. „**Większość zawsze ma rację**”. Grupa może wybrać termin aktywności, ale nie może uznać, że czyjaś godność jest mniej ważna. [S1]

Zdanie prowadzącego

„Zatrzymajmy się przy osobie, której dotyczy decyzja. Co o jej potrzebie wiemy, a co zakładamy? Kto powinien zostać zapytany?”.

7–10 lat: dwie historie, odczytane na głos; uczestnicy wskazują, kto potrzebuje pomocy. **11–14 lat:** cztery kategorie i uzasadnienie. **15–18 lat:** rozważenie konfliktu potrzeb i zaprojektowanie przejrzystej procedury decyzji. **Transfer:** jedna poprawka do kontraktu grupy.

MODUŁ 4 • STACJA 2

Tor odpowiedzialności

12 minut • K09 • taśma i pachołki lub trzy karty na stole: zatrzymuję się, rozważam, działam.

Co ćwiczymy

Uczestnicy analizują konsekwencje decyzji online. Tor nie jest sprawdzianem ruchowym. Każdy punkt oznacza etap namysłu; przejście można zastąpić przesunięciem pionka. Nie korzystamy z prawdziwych profili ani wiadomości uczestników.

1. **Wprowadzenie – 2 min.** Przeczytaj dylemat z K09: znajomy przesyła zdjęcie koleżanki z prośbą o dodanie zabawnego podpisu. Pytanie brzmi nie tylko „czy mogę?”, lecz „co może wyniknąć z mojego działania?”.
2. **Praca – 6 min.** Przy pierwszym polu zespół wskazuje brakujące informacje. Przy drugim zapisuje możliwe skutki dla osoby ze zdjęcia, nadawcy i odbiorców. Przy trzecim wybiera bezpieczne działanie i formułuje jedno zdanie odpowiedzi.
3. **Omówienie – 4 min.** Porównajcie dwa rozwiązania. Zapytaj: „Które zmniejsza ryzyko krzywdy?”, „Czy można wesprzeć koleżankę bez dalszego rozpowszechniania zdjęcia?”.

Modelowa ścieżka rozumowania

Zatrzymuję się: nie znam zgody osoby przedstawionej i kontekstu zdjęcia. **Rozważam:** podpis może ją ośmieszyć; przekazanie materiału dalej zwiększa zasięg. **Działam:** nie udostępniam, odmawiam udziału w krzywdzeniu, w razie potrzeby proszę zaufanego dorosłego o wsparcie. To przykład odpowiedzi do fikcyjnej sytuacji, nie ustalenie prawne dotyczące konkretnego zdjęcia.

Drugi przykład do wyboru

Ktoś zaprasza cię do „darmowego konkursu”, prosząc o hasło do konta. Grupa nie otwiera odnośnika i nie podaje danych. Uczestnicy szukają bezpiecznego sposobu sprawdzenia informacji poza otrzymaną wiadomością. Prowadzący podkreśla, że hasła nie służą do potwierdzania udziału w cudzym konkursie.

Chronimy prywatność

Nie pytaj: „Kto z was kiedyś wysłał takie zdjęcie?”. Pracuj na fikcyjnych przykładach. Uczestnik może zgłosić własną sytuację indywidualnie po zadaniu.

Transfer: przed udostępnieniem treści formułujemy trzy pytania: co wiem, kogo to dotyczy, jaki może być skutek?

MODUŁ 4 • STACJA 3

Mata wyborów: prawda, fałsz, nie wiem

12 minut • dossier K10 i twierdzenia K11 • karty decyzji zamiast obowiązku przemieszczania się.

Co ćwiczymy

Celem jest sprawdzanie twierdzeń na podstawie źródła, daty i kontekstu. Materiał dotyczy fikcyjnej Biblioteki Zielony Zakątek. Wszystkie dokumenty są ćwiczeniowe. Uczestnicy nie potrzebują telefonu; pracują na otrzymanym dossier.

1. **Wprowadzenie – 2 min.** Rozdaj K10. Powiedz: „Nie wygrywa osoba, która najszybciej zgadnie. Szukamy dowodu w materiałach. Można powiedzieć: nie wiem”.
2. **Analiza – 6 min.** Wybierz cztery twierdzenia z K11. Zespół wskazuje: potwierdzone, sprzeczne z materiałem albo brak danych. Do każdej decyzji dopisuje numer dokumentu lub brakującą informację.
3. **Omówienie – 4 min.** Pokaż, jak zmienia się znaczenie po zobaczeniu pełnej wiadomości. Poproś o poprawienie odpowiedzi, która była oparta tylko na nagłówku.

Trzy różne uzasadnienia

Potwierdzone: „W dokumencie A zapisano, że czytelnia będzie niedostępna przez dwa dni”. **Sprzeczne z materiałem:** „Wiadomość mówi o zamknięciu całej biblioteki, a dokument A wyraźnie podaje godziny otwarcia wypożyczalni”. **Brak danych:** „Nie wiemy, ile kosztuje praca w czytelnii; w dossier nie ma budżetu”.

Pytanie o intencję

Nawet jeśli wpis jest błędny, z dostępnego zestawu nie wynika automatycznie, czy jego autor chciał oszukać odbiorców. Intencja wymaga dodatkowych informacji. To ważne przy odróżnianiu błędu od dezinformacji. [S2]

Granica wniosku

Można mieć pewność, co zapisano w źródle, a nadal nie wiedzieć, czy opisane zdarzenie nastąpiło zgodnie z planem. W tym ćwiczeniu sprawdzamy zgodność twierdzeń z dossier, nie rzeczywiste działanie nieistniejącej biblioteki.

Dostosowanie: młodszy pracują na jednym krótkim dokumencie i dwóch pytaniach. Starsi dopisują, jakie niezależne źródło sprawdziliby w prawdziwej sytuacji. **Transfer:** odczytujemy całą informację przed wydaniem oceny.

MODUŁ 4 • STACJA 4

Ukryte wiadomości

12 minut • K12 • koperty lub chustki przykrywające karty • zadanie rozpoznawania chwytów perswazyjnych.

Co ćwiczymy

Rozpoznajemy, jak nagłówek kieruje uwagę i emocje. Odkrycie chwytu nie oznacza jeszcze, że treść jest fałszywa. Sprawdzanie prawdziwości pozostaje osobnym zadaniem. Karty są fikcyjnymi przykładami utworzonymi do tej publikacji.

- 1. Wprowadzenie – 2 min.** Odkryj kartę: „Wszyscy już to wiedzą! Tylko ty jeszcze nie udostępniasz!”. Zapytaj, do jakiej reakcji zachęca. Nie pytaj o „naiwność” odbiorcy.
- 2. Praca – 6 min.** Zespoły wybierają dwie karty z K12. Wskazują nacisk: pośpiech, strach, popularność, tajemniczy autorytet lub pominięty kontekst. Następnie tworzą neutralną wersję i pytanie weryfikujące.
- 3. Omówienie – 4 min.** Porównajcie zmienione komunikaty. Które informacje są potrzebne, aby odbiorca mógł zdecydować samodzielnie? Czego nadal nie wiemy?

Przykład rozwinięty

Komunikat: „Eksperci potwierdzają: tylko nasz sposób działa!”. Neutralna wersja: „Autor twierdzi, że wskazana metoda działa”. Pytania: kim są eksperci, co dokładnie oceniali, gdzie opisano dane i jakie były ograniczenia? Samo słowo „ekspert” nie zastępuje źródła.

Wiedza o sobie bez zawstydzania

Zapytaj: „Które sformułowanie sprawia, że chce się reagować natychmiast?”, „Co pomaga zrobić pauzę?”. Każdy może ulegać presji emocjonalnego komunikatu; celem nie jest podział na mądrych i łatwowiernych, tylko ćwiczenie procesu sprawdzania.

Bezpieczne użycie przykładów

Nie zamieniaj zadania w konkurs tworzenia skutecznego oszustwa. Uczestnicy poprawiają komunikaty, a nie rozpowszechniają je na prawdziwych profilach. Wszystkie karty pozostają oznaczone jako ćwiczeniowe.

7–10 lat: rozpoznanie pośpiechu i nacisku „wszyscy”. **11–14 lat:** wskazanie brakującego źródła. **15–18 lat:** porównanie nagłówka i pełnej treści oraz ocena, czy korekta zmniejsza ryzyko błędnego wniosku. **Transfer:** używamy neutralnego języka także we własnych publikacjach.

MODUŁ 4 • STACJA 5

Cyfrowy badminton

12 minut • K13 • paletka i lekka lotka opcjonalnie • porządkowanie informacji i odpowiedzialność za słowo.

Dwa pytania zamiast jednej etykiety

W pierwotnym konspekcie pojawił się podział „prawda/fałsz/hejt”. W rozwinięciu rozdzielamy wiarygodność i sposób oddziaływania treści. Dzięki temu uczestnicy mogą zauważyć, że prawdziwy fakt da się wykorzystać do krzywdzenia, a opinia nie musi być atakiem.

Pytanie 1: co wiemy o treści?	Pytanie 2: co robi sposób wypowiedzi?
Potwierdzona w materiale	Informuje lub wyraża neutralną opinię
Sprzeczna z materiałem	Krytykuje rozwiązanie z uzasadnieniem
Brak danych / opinia	Atakuje osobę lub narusza jej prywatność

- Wprowadzenie – 2 min.** Pokaż dwie osie oceny. Paletka lub lotka oznacza kolejkę do wypowiedzi, a nie szybkość odpowiedzi. Można przekazywać kartę albo po prostu zabierać głos.
- Praca – 6 min.** Odczytaj 4–5 kart z K13. Każdy zespół odpowiada na oba pytania i podaje powód. Przy braku danych proponuje sposób sprawdzenia. Przy krzywdzącej treści proponuje bezpieczną reakcję.
- Omówienie – 4 min.** Zapytaj: „Czy zdanie prawdziwe może naruszać czyjąś prywatność?”, „Jak skrytykować pomysł, nie poniżając osoby?”, „Czego nie da się ustalić z jednej wiadomości?”.

Przykład

„Nie zgadzam się z kosztem plakatu, ponieważ przekracza nasz limit” jest krytyką rozwiązania z uzasadnieniem. „Jesteś beznadziejny, więc nie zabieraj głosu” jest atakiem na osobę. Różnica nie polega na tym, czy ktoś zgadza się z naszym stanowiskiem, lecz na przedmiocie i sposobie wypowiedzi.

Nie odgrywamy przemocy

Nie wypowiadajcie krzywdzących zdań w stronę innego uczestnika. Prowadzący czyta je jako tekst z karty. Można pominąć przykład, który jest zbyt obciążający dla konkretnej grupy.

Transfer: zanim napiszę komentarz, sprawdzam, czy odnoszę się do sprawy, czy atakuję osobę. Uczestnicy wybierają jedno zdanie, które pomaga prowadzić spór z szacunkiem.

MODUŁ 4 • SCENARIUSZ ROZWINIĘTY

Kiedy komentarz krzywdzi

45 minut • K14 • ćwiczymy wsparcie i szukanie pomocy, nie odgrywanie sprawcy przemocy.

Cel i fikcyjny przykład

Na klasowej grupie pod zdjęciem pracy plastycznej Oli pojawiają się poniżające komentarze. Część osób je powiela, kilka milczy. Ola przestaje odpowiadać. Nie wiemy, co czuje — możemy zapytać i zaoferować wsparcie. Zadaniem grupy jest przygotowanie bezpiecznej reakcji świadka, a nie obrona jakości pracy Oli.

1. **Rozpoznanie – 7 min.** Prowadzący przedstawia sytuację i wyjaśnia różnicę między krytyką pracy a atakiem na osobę. Nie pyta uczestników, kto ma podobne doświadczenie.
2. **Możliwe reakcje – 8 min.** Zespoły porównują: dalsze udostępnienie, agresywny odwet, brak wzmacniania wpisów, prywatne wsparcie Oli i zgłoszenie dorosłemu. Wskazują skutki, nie oceniają odwagi poszczególnych osób.
3. **Plan pomocy – 10 min.** Na K14 zapisują, co można zrobić teraz, komu powiedzieć i czego nie rozpowszechniać. Prowadzący uzupełnia plan zgodnie z procedurą szkoły lub organizatora.
4. **Rozmowa wspierająca – 10 min.** W parach ćwiczą wyłącznie rolę osoby wspierającej i przyjmującej pomoc. Przykład: „Widziałem te komentarze. Nie zgadzam się na takie traktowanie. Czy chcesz, żebym poszedł z tobą do wychowawcy?”.
5. **Podsumowanie – 10 min.** Każdy wybiera jedną bezpieczną reakcję i wskazuje dorosłego lub miejsce pomocy. Odpowiedź może pozostać prywatna.

Wskazówki do planu reakcji

Nie odpowiadaj agresją. Nie wzmacniaj krzywdzącej treści. Zabezpiecz potrzebne informacje w bezpieczny sposób i zwróć się do zaufanego dorosłego; użyj narzędzi zgłaszania i blokowania. Materiałów intymnych dotyczących osób małoletnich nie kopiuj ani nie przesyłaj dalej — poproś dorosłego o bezpieczne zgłoszenie. [S3]

W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia potrzebna jest pilna pomoc służb pod numerem **112**. Rozmowę wspierającą dla dzieci i młodzieży oferują **116 111** oraz **800 12 12 12**. Informacje organizatorów tych telefonów znajdują się w źródłach. [S11–S13]

Ocena uczenia: uczestnik wskazuje pomoc bez obwiniania osoby pokrzywdzonej. Nie oceniamy, czy byłby gotów publicznie przeciwstawić się grupie. Bezpieczeństwo jest ważniejsze od demonstracyjnego działania.

MODUŁ 4 • SCENARIUSZ ROZWINIĘTY

Technologia, która służy moim celom

35–45 minut • K15 i K26 • refleksja nad informacją, prywatnością i równowagą bez diagnozowania uzależnienia.

Cel

Uczestnik rozpoznaje, po co korzysta z urządzenia, co daje mu dana aktywność i czego potrzebuje po jej zakończeniu. Wybiera mały eksperyment do przetestowania. Nie porównujemy czasu ekranowego osób i nie żądamy ujawniania prywatnych kont, haseł ani historii przeglądania.

1. **Mapa korzyści – 7 min.** Na tablicy powstają trzy pola: uczę się, jestem w kontakcie, odpoczywam. Uczestnicy podają ogólne przykłady. Dorosły pokazuje, że wartościowe relacje i uczenie mogą odbywać się zarówno offline, jak i online.
2. **Sygnały i potrzeby – 8 min.** Zapytaj: „Po czym poznaję, że chcę skończyć?”, „Co utrudnia zakończenie?”, „Jakie inne działanie odpowiada na tę samą potrzebę?”. Można pracować na fikcyjnej postaci, bez opowiadania o sobie.
3. **Prywatność – 8 min.** Zespoły analizują sytuację: ktoś chce opublikować zdjęcie całej grupy. Ustalają, o co zapytać, jak uwzględnić odmowę i czy ten sam cel można osiągnąć fotografią prac zamiast twarzy. Prawo do prywatności jest ważne także w edukacji. [S1]
4. **Mały eksperyment – 7 min.** Na K26 uczestnik zapisuje jedną próbę, np. przygotowanie planu przed wejściem do aplikacji, wyłączenie zbędnego powiadomienia lub ustalenie czasu na rozmowę bez równoległego przeglądania treści.
5. **Powrót do celu – 5–15 min.** Omówcie, po czym poznać użyteczność wybranej zmiany. Pytanie nie brzmi „czy byłem idealny?”, lecz „czy to pomogło mi zrobić to, na czym mi zależało?”.

Granica edukacji

Nie nazywamy uczestnika „uzależnionym” na podstawie liczby godzin, zainteresowań czy jednego zachowania. Utrzymujące się trudności wpływające na codzienne funkcjonowanie wymagają rozmowy z opiekunem i właściwym specjalistą, nie publicznej oceny na warsztacie.

Transfer

Po kilku dniach wracamy do wybranej próby. Uczestnik może ją zmienić albo uznać, że nie była pomocna. Nauczyciel zachęca do obserwacji i szukania rozwiązań, a nie do kontroli kolegów. K15 pomaga sprawdzić pojedynczą wiadomość przed udostępnieniem.

MODUŁ 4 • PRACA Z NAGRANIEM

Webinar jako początek rozmowy

45-minutowy scenariusz lekcji uzupełniającej. Czas nie oznacza długości projektu webinarowego ani liczby jego odbiorców.

Oferta przewiduje autorski webinar dotyczący zagrożeń informacyjnych i dezinformacji, jako odrębny rezultat projektu. Niniejszy scenariusz opisuje sposób pracy z dostępnym nagraniem; nie odtwarza jego treści ani nie zastępuje pliku wideo. [P2]

Przygotowanie

Prowadzący wcześniej ogląda nagranie, wybiera fragmenty odpowiednie dla wieku grupy i sprawdza dźwięk, napisy lub dostępny tekst. Nie pokazuje filmu „w ciemno”. Zaznacza miejsca pauzy przy twierdzeniu, przykładzie manipulacji i propozycji reakcji. Przy braku nagrania można wykorzystać dossier K10, ale trzeba nazwać tę lekcję pracą z tekstem, nie udziałem w webinarze.

1. **Przed oglądaniem – 5 min.** Uczestnicy zapisują jedno pytanie: „Co chcę mieć sprawdzić po tej lekcji?”. Nie zbieramy danych osobowych potrzebnych tylko do obejrzenia materiału.
2. **Pierwszy fragment – 6 min.** Oglądanie maksymalnie sześciu minut materiału. Zadanie: zapamiętaj jedno twierdzenie i jeden przykład; możesz rysować lub robić notatki.
3. **Pauza i rozmowa – 6 min.** W parach: co powiedziano, jakie podano źródło, czego nadal nie wiemy? Nie traktujemy wypowiedzi z filmu jako prawdziwej tylko dlatego, że pojawia się na ekranie.
4. **Drugi fragment – 6 min.** Uczestnicy szukają działania, które mogą zastosować. Gdy materiał jest krótszy, przeznacz pozostały czas na wspólne prześledzenie przykładu.
5. **Zastosowanie – 12 min.** Zespoły korzystają z K15 i sprawdzają fikcyjny komunikat z dossier. Zapisują decyzję o udostępnieniu i powód.
6. **Podsumowanie – 10 min.** Każdy kończy zdanie: „Zanim uwierzę lub udostępnię, sprawdzę...”. Prowadzący odpowiada na pytania, które pozostały otwarte.

Oddzielamy materiał od dokumentacji

Nie obliczaj liczby widzów przez pomnożenie liczby warsztatów przez zakładaną wielkość grupy. Liczbę uczestników wspólnego oglądania i wyświetlenia online dokumentuje się odrębnie. Ten scenariusz jest narzędziem dydaktycznym, nie dowodem udziału.

Dostosowanie: krótsze fragmenty, możliwość przeczytania treści zamiast słuchania, zapowiedziane pauzy i odpowiedź pisemna. Uczestnik nie musi ujawniać doświadczenia cyberprzemocy, aby wziąć udział w analizie.

MODUŁ 4A • „POLSKA PRZEWODNICZY UE 2025”

Wspólna Europa. Różne perspektywy.

Nazwa modułu pochodzi z projektu. Precyzyjnie chodzi o polską prezydencję w Radzie Unii Europejskiej od 1 stycznia do 30 czerwca 2025 r. [P2; S4]

Najpierw porządek w nazwach

Instytucja / pojęcie	Najważniejsze rozróżnienie
Rada Unii Europejskiej	Gromadzi ministrów państw członkowskich w zależności od omawianego tematu. Negocjuje i przyjmuje prawo, zwykle wspólnie z Parlamentem Europejskim. [S5]
Rada Europejska	Gromadzi przywódców państw i rządów; określa ogólne kierunki i priorytety polityczne. Nie jest tym samym co Rada UE. [S5]
Parlament Europejski	Instytucja reprezentująca obywateli UE; współuczestniczy w stanowieniu prawa i przyjmowaniu budżetu. [S5]
Rada Europy	Odrębna organizacja międzynarodowa zajmująca się m.in. prawami człowieka. Nie jest instytucją UE. [S5]
Prezydencja w Radzie UE	Państwo pełni rolę organizatora prac i mediatora. Nie oznacza to samodzielnego „rządzenia całą Unią”. [S4]

Co znaczy dobra moderacja

W ćwiczeniu rola prezydencji polega na pilnowaniu czasu, udzielaniu głosu, poszukiwaniu punktów wspólnych i przejrzystym zapisaniu decyzji. Prowadzenie rozmowy nie daje prawa do narzucania innym własnej odpowiedzi. To użyteczna lekcja również dla przewodniczącego zespołu klasowego.

Jawne uproszczenie

Ćwiczenie jest uproszczoną symulacją dydaktyczną. Stanowiska delegacji, propozycje i zasady głosowania zapisane na kartach są fikcyjne i nie przedstawiają rzeczywistych stanowisk rządów ani obrad UE.

Kontekst 2025 r. zachowano jako element historyczny projektu. Podczas zajęć w późniejszym roku nie mówimy, że Polska „obecnie” sprawuje tę prezydencję. Celem jest zrozumienie mechanizmu współdecydowania, nie zapamiętywanie nazwisk polityków.

MODUŁ 4A • SCENARIUSZ

Mini-symulacja Rady UE

45 minut • około 10 uczestników • 5 delegacji po 2 osoby • K16–K18.

Temat fikcyjnych obrad

„Jak wspólnie wspierać młodych ludzi w korzystaniu z wiarygodnej informacji i działaniu na rzecz otoczenia?”. Delegacje otrzymują różne potrzeby do uwzględnienia: dostępność materiałów, koszty, środowisko, prywatność i udział młodzieży. Nie odgrywają partii politycznych.

1. **Wprowadzenie – 5 min.** Wyjaśnij różnicę między Radą UE a Radą Europejską. Nazwij uproszczenia: pięć delegacji, fikcyjne stanowiska i szkolna reguła decyzji.
2. **Przygotowanie – 5 min.** Rozdaj K16. Para wybiera rzecznika i osobę notującą, a także jedno wymaganie, z którego nie chce rezygnować. Polska pełni dodatkowo rolę moderatora.
3. **Runda stanowisk – 10 min.** Każda delegacja ma do minuty na przedstawienie propozycji; pozostały czas służy krótkim pytaniom. Moderator pilnuje, by każdy miał głos.
4. **Negocjacje – 7 min.** Grupy szukają wspólnego rozwiązania. Muszą uwzględnić przynajmniej dwie różne potrzeby. Na K17 zapisują wspólny tekst, nie pięć niezależnych życzeń.
5. **Decyzja – 5 min.** Najpierw sprawdzają możliwość porozumienia wszystkich. Gdy go nie ma, stosują ustaloną przed grą regułę: przyjęcie propozycji popartej przez co najmniej 4 z 5 delegacji. Każda para uzgadnia jeden głos.
6. **Postulat – 8 min.** Na K18 zespoły zapisują krótki postulat do europosłów: problem, propozycję i uzasadnienie. To ćwiczenie redakcyjne; niczego automatycznie nie wysyłamy.
7. **Refleksja – 5 min.** Uczestnicy oddzielają własne poglądy od przydzielonej roli i mówią, co pomogło w uzgodnieniu wspólnego stanowiska.

Symulacja nie jest pełną procedurą UE

W rzeczywistej Radzie UE stosuje się różne tryby decyzji. Zwykła większość kwalifikowana dla wniosków Komisji lub wysokiego przedstawiciela wymaga co najmniej 55% państw, reprezentujących co najmniej 65% ludności UE. Reguła 4 z 5 dotyczy wyłącznie tej szkolnej gry. [S6]

Młodszy: zamiast nazw państw można użyć zespołów potrzeb, zachowując krótkie wyjaśnienie instytucji. **Starszy:** dodatkowo zapisują zdanie odrębne i warunek, pod którym mogliby zmienić decyzję. Brak porozumienia też podlega spokojnej analizie.

MODUŁ 4A • NARZĘDZIA PROWADZĄCEGO

Jak pomagać w negocjacjach

Dobra rozmowa nie usuwa różnic. Pozwala zrozumieć, co za nimi stoi, i sprawdzić możliwe rozwiązania.

Przykładowy przebieg rozmowy – fikcyjny

Delegacja A: „Chcemy, żeby materiały były tylko cyfrowe, bo łatwo je przekazać”. **Delegacja B:** „Martwimy się o osoby bez stabilnego Internetu”. **Moderator:** „Czy wspólnym celem jest dostęp do wiedzy? Jak połączyć łatwe udostępnianie z możliwością korzystania bez sieci?”. **Możliwy kompromis:** bezpłatny plik do pobrania i wersja nadająca się do wydrukowania.

Przykład nie wskazuje rozwiązania obowiązkowego dla wszystkich debat. Pokazuje zamianę sporu o formę na pytanie o potrzeby. Uczestnicy mogą zaproponować inne rozwiązanie, jeśli je uzasadnią.

Gdy rozmowa utknie	Pytanie moderatora
Wszyscy powtarzają swoje pomysły	„Jaki cel stoi za twoją propozycją?”
Jedna delegacja dominuje	„Posłuchajmy teraz zespołu, który jeszcze nie zabrał głosu”.
Pojawia się atak osobisty	„Wróćmy do propozycji i jej skutków. Nie oceniamy osób”.
Nie ma zgody	„Co możemy uzgodnić teraz, a co zapisać jako różnicę?”.
Brakuje danych	„Jakiej informacji potrzebujemy przed decyzją?”.

Informacja zwrotna po symulacji

Wskaż zachowania: przedstawienie uzasadnienia, parafrazę stanowiska innej delegacji, zaproszenie do wypowiedzi, zmianę propozycji po nowej informacji. Nie nagradzaj „wygrania za wszelką cenę”. Nikt nie musi ujawnić rzeczywistych poglądów, aby pokazać umiejętność argumentowania.

Wyjście z roli

Przed zakończeniem powiedz: „Kończymy rolę. Stanowisko zapisane na karcie nie określa tego, co myślisz prywatnie”. Daj chwilę na wypowiedź spoza roli.

Transfer: podczas zebrania samorządu uczniowskiego lub planowania wydarzenia stosujemy te same pytania o cel, potrzeby i warunki decyzji. Rola moderatora wymaga troski o przebieg rozmowy, nie tylko o własny wynik.

MODUŁ 4A • SCENARIUSZ ROZWIĘTY

Od opinii do rzeczowego postulatu

30–45 minut jako osobna lekcja • K18 • pełniejsze rozwinięcie krótkiego zadania z symulacji.

Co tworzymy

Tworzymy edukacyjny projekt petycji lub listu z postulatem do europosłów – zgodnie z założeniem oferty. Nie jest to automatycznie formalna petycja do Parlamentu Europejskiego. Formalny tryb ma własne warunki i procedurę; przed rzeczywistym złożeniem trzeba sprawdzić je w oficjalnym portalu Parlamentu. [P2; S7]

1. **Problem – 5 min.** Grupa wybiera konkretną sprawę, np. dostęp do zrozumiałych materiałów o sprawdzaniu informacji. Odróżnia zauważony problem od niepotwierdzonego uogólnienia.
2. **Adresat i zakres – 5 min.** Uczestnicy zastanawiają się, kto może zająć się sprawą. Remont szkolnej ławki i współpraca europejska w edukacji to różne poziomy decyzji.
3. **Postulat – 8 min.** Zespół formułuje propozycję działania. Zamiast „Zróbcie coś z Internetem” zapisuje: „Prosimy o wspieranie bezpłatnych, dostępnych materiałów uczących weryfikacji informacji”.
4. **Uzasadnienie – 7 min.** Do postulatu dodaje dwa argumenty i wskazuje, jakie informacje lub obserwacje je wspierają. Nie dopisuje statystyk bez źródła.
5. **Redakcja – 5–10 min.** Para czyta tekst pod kątem jasności, szacunku, realnego adresata i ochrony prywatności. Może zaproponować skrócenie zbyt ogólnego żądania.
6. **Refleksja – 5 min.** Grupa wskazuje, czym tekst różni się od komentarza w mediach społecznościowych. Zastanawia się, jak sprawdzić, czy adresat odpowiedział.

Przykład ćwiczeniowy

„Zwracamy uwagę na potrzebę materiałów o dezinformacji, które można czytać w prostym języku i używać bez stałego dostępu do Internetu. Prosimy o wspieranie takich rozwiązań. Ułatwiłoby to udział osobom o różnych potrzebach edukacyjnych. Przed przyjęciem rozwiązania warto zapytać młodych użytkowników, które formy są dla nich zrozumiałe”.

Dobrowolność i neutralność

Karta do ćwiczenia nie służy zbieraniu podpisów, adresów domowych i numerów identyfikacyjnych. Ewentualne rzeczywiste działanie wymaga decyzji opiekunów i organizatora oraz odrębnego sprawdzenia warunków. Nie prowadzimy agitacji partyjnej ani nie wymagamy podpisywania postulatów.

Ocena uczenia: jest określony problem, sensowny adresat, konkretna propozycja i uzasadnienie. Liczba podpisów lub wystanie dokumentu nie są warunkiem osiągnięcia tego celu dydaktycznego.

MODUŁ 4B • „BUDŻET MOJEGO PROJEKTU OBYWATELSKIEGO”

Pieniądze są narzędziem działania

Budżet pokazuje, na co się umawiamy, z czego finansujemy działanie i czy pomysł jest możliwy do wykonania.

Słownik na początek

Pojęcie	Wyjaśnienie do ćwiczenia
Potrzeba społeczna	Sytuacja, którą chcemy poprawić dla konkretnej grupy osób.
Działanie	To, co zrobimy w odpowiedzi na potrzebę, np. warsztat lub wspólne wydarzenie.
Zasób	To, czym dysponujemy: miejsce, czas, umiejętność, materiał, pieniądze.
Koszt jednostkowy	Cena jednej sztuki, godziny albo zestawu.
Wartość pozycji	Koszt jednostkowy pomnożony przez liczbę jednostek.
Limit	Maksymalna kwota, której w ćwiczeniu nie przekraczamy.
Rezerwa planistyczna	Część dostępnej kwoty zostawiona na nieprzewidzianą zmianę w ćwiczeniu.
Koszt alternatywny	To, z czego rezygnujemy, wybierając jedną z możliwych opcji.

Od czego zaczynamy

Nie od listy zakupów. Najpierw pytamy: komu działanie ma pomóc, jaka potrzeba jest rzeczywista, czy zapytano odbiorców i co można wykorzystać z istniejących zasobów. Dwa zespoły mogą wybrać inne wydatki, a mimo to oba uzasadnić je sensownie.

Budżet ćwiczeniowy

Wszystkie ceny, kwoty i zdarzenia w kartach K20–K21 są fikcyjne i służą nauce. Nie są ofertą rynkową, kosztorysem rzeczywistego projektu ani wskazaniem, jakie wydatki są kwalifikowalne w dotacji. „Rezerwa” z gry nie oznacza pozycji do automatycznego wpisania do rozliczenia.

Pytanie obywatelskie: „Czy nasz budżet daje szansę udziału osobom o różnych potrzebach?”. Dostępność nie powinna zniknąć jako pierwsza pozycja przy oszczędnościach. Ostateczny wybór wymaga rozmowy o skutkach, nie wyłącznie poszukiwania najniższej ceny.

MODUŁ 4B • SCENARIUSZ

1000 zł na wspólną inicjatywę

45 minut • zespoły 3–5 osób • K19–K21 • fikcyjny limit 1000 zł.

Cel i wybór zadania

Uczestnicy projektują małą inicjatywę, przygotowują budżet, uzasadniają priorytety i reagują na zmianę. Mogą wybrać spotkanie sąsiedzkie, warsztat w szkole, wymianę książek albo proste działanie proekologiczne. Nie rozpoczynają prawdziwej zbiórki pieniędzy.

1. **Potrzeba – 5 min.** Zespół wypełnia początek K19: dla kogo, jaka potrzeba, skąd o niej wiemy. Jeśli potrzeba jest założeniem, zapisuje, kogo należałoby zapytać.
2. **Role i cel – 3 min.** Wybiera osobę notującą, liczącą, pilnującą celu i prezentującą. Określa jeden rezultat: „20 osób pozna trzy sposoby sprawdzania informacji”, a nie tylko „wydamy 1000 zł”.
3. **Plan – 7 min.** Wybiera działania i potrzebne zasoby. Nie wszystko musi być kupione. Bezpłatne użycie sali jest założeniem do potwierdzenia, nie ukrytym pewnikiem.
4. **Budżet – 10 min.** Korzysta z kart K20 i tabeli K21. Liczy wartość każdej pozycji, sumę i pozostałą kwotę. Sprawdza jednostki: sztuki, zestawy, usługi.
5. **Zmiana – 8 min.** Prowadzący odczytuje kartę zdarzenia: wzrost kosztu albo potrzeba dodatkowego dostosowania. Zespół koryguje plan bez przekraczania limitu.
6. **Prezentacja – 8 min.** Każda grupa przedstawia pomysł, najważniejszy koszt i jedną decyzję oszczędnościową. Pozostali pytają o cel i skutki.
7. **Refleksja – 4 min.** Uczestnicy kończą zdanie: „Najważniejsza decyzja w naszym budżecie dotyczyła...”.

Pytania prowadzącego

„Czy ten wydatek jest potrzebny do celu?”, „Czy znamy ilość i cenę jednej jednostki?”, „Czy coś liczymy podwójnie?”, „Jakie założenie trzeba sprawdzić?”, „Kto może mieć trudność z udziałem?”.

Informacja zwrotna

Przy pracy nad decyzją nie łączymy błędu rachunkowego z oceną osoby. Proś o pokazanie sposobu liczenia i pozwól go poprawić. Uczeń może używać kalkulatora, tabeli lub wsparcia osoby z zespołu.

Dostosowanie: młodszy liczą na mniejszych liczbach i 4 kartach; starsi porównują dwa warianty, uwzględniają ryzyko oraz koszt alternatywny. Wartość dydaktyczna tkwi w uzasadnieniu decyzji, nie w „wydaniu wszystkiego”.

MODUŁ 4B • PRZYKŁAD Z ROZWIĄZANIEM

Od pierwszej wersji do korekty budżetu

Przykład fikcyjny: sąsiedzki warsztat „Sprawdzam informację, dbam o otoczenie” dla 20 osób. Wszystkie ceny służą wyłącznie ćwiczeniu.

Pozycja	Liczba	Cena	Wartość
Materiały do pracy	5 zest.	40 zł	200 zł
Plakaty	10 szt.	8 zł	80 zł
Woda dla uczestników	20 szt.	4 zł	80 zł
Nasiona i podłoże	6 zest.	25 zł	150 zł
Dostępne oznaczenia	1 zest.	90 zł	90 zł
Prowadzenie warsztatu	1 usł.	300 zł	300 zł
Suma zaplanowanych kosztów			900 zł
Rezerwa planistyczna			100 zł
Cały dostępny budżet			1000 zł

Założenia wymagające sprawdzenia

W przykładzie sala i stoły są dostępne bez opłaty – to założenie gry. Nie znaczy, że każda prawdziwa inicjatywa otrzyma je nieodpłatnie. Grupa powinna wskazać osobę, która przed realizacją potwierdzi dostępność miejsca, zakres usługi oraz potrzeby uczestników.

Zmiana: usługa kosztuje o 150 zł więcej

Koszty wzrosłyby z 900 zł do 1050 zł. Wykorzystanie 100 zł pozostawionej kwoty nie wystarczy: nadal brakuje 50 zł. Grupa ogranicza liczbę plakatów z 10 do 3. Oszczędność wynosi $7 \times 8 \text{ zł} = 56 \text{ zł}$. Nowa suma to $900 + 150 - 56 = 994 \text{ zł}$; pozostaje 6 zł. Oznaczenia dostępności pozostają w planie.

Najczęstszy błąd rachunkowy

Nie odejmujemy rezerwy drugi raz od sumy kosztów. Pierwsza suma 900 zł jej nie obejmowała. Limit to 1000 zł, a nowy koszt 994 zł; różnica wynosi 6 zł.

Dyskusja o jakości

Czy trzy plakaty wystarczą, aby dotrzeć do odbiorców? Jak inaczej przekazać informację bez zwiększania kosztów? Nie zakładamy automatycznie, że media społecznościowe dotrą do wszystkich. Przeliczenie musi iść w parze z oceną, czy cel nadal jest możliwy do osiągnięcia.

MODUŁ 4B • OD PLANU DO DZIAŁANIA

Mała inicjatywa, realna potrzeba

30 minut jako kontynuacja • K19 i K26 • praca nad tym, co trzeba sprawdzić przed realizacją pomysłu.

Sytuacja edukacyjna

Uczniowie chcą zorganizować wymianę książek. Pierwszy pomysł to kupienie dekoracji i wydruk dużej liczby plakatów. Rozmowa z odbiorcami może jednak pokazać, że ważniejsze są jasne zasady udziału, odpowiednia godzina, dostępne miejsce oraz możliwość udziału bez przynoszenia własnej książki. Przykład jest fikcyjny – pokazuje sposób stawiania pytań, nie wynik diagnozy konkretnej szkoły.

1. **Sprawdź potrzebę.** Ułóż trzy pytania do odbiorców: co byłoby przydatne, co utrudnia udział, jaka forma jest możliwa? Nie obiecuj realizacji każdego pomysłu.
2. **Ustal zakres wpływu.** Zapisz, co grupa może zrobić sama, co wymaga zgody lub pomocy szkoły, a co wykracza poza jej możliwości. Nie utożsamiaj braku pełnej kontroli z brakiem jakiegokolwiek wpływu.
3. **Przygotuj mały plan.** Określ zadanie, osobę odpowiedzialną, termin i warunek wykonania. Jedna osoba może odpowiadać za kontakt z opiekunem samorządu, inna za prosty opis zasad.
4. **Sprawdź dostępność i ryzyko.** Kto może zostać pominięty? Jak zapobiec utracie rzeczy, presji kupowania lub ocenianiu darczyńców? Jak będzie można zgłosić problem?
5. **Zaplanuj informację zwrotną.** Po wydarzeniu zapytaj, co działało, a co zmienić. Nie uznawaj liczby zdjęć lub lajków za dowód zaspokojenia potrzeby.

Odpowiedzialność i wolontariat

Dobrowolne zaangażowanie nie oznacza, że dziecko ma przejąć zadania dorosłych, ponosić prywatne koszty lub odpowiadać za bezpieczeństwo innych. Przed rzeczywistym działaniem organizator sprawdza zasady udziału, nadzoru i ewentualnego wolontariatu. Scenariusz nie zastępuje tych ustaleń.

Plan, który można wykonać

„W ciągu tygodnia zapytamy opiekuna samorządu o możliwość użycia biblioteki i porozmawiamy z pięcioma chętnymi osobami o zasadach wymiany” jest lepszym krokiem niż „Zmienimy całą szkołę”.

Transfer: mała inicjatywa pozwala przećwiczyć słuchanie odbiorców, kalkulację, dzielenie ról i ocenę skutków. Te same umiejętności przydają się w większych przedsięwzięciach.

MODUŁ 5 • INTEGRACJA I REFLEKSJA PRZY OGNISKU

Nadajemy doświadczeniu znaczenie

Końcowy krąg nie jest dodatkiem „na czas, który zostanie”. To moment połączenia przeżyć z działaniem poza warsztatem.

W ofercie zakończenie łączy posiłek, rozmowę o doświadczeniu i aktywności obywatelskiej oraz element debaty oksfordzkiej. Proponowana forma obejmuje 20 minut mini-debaty i 25 minut refleksji oraz spokojnego zamknięcia. Ognisko można zastąpić kręgiem w strefie wypoczynku.

Trzy poziomy podsumowania

Ja: co zauważyłem, czego potrzebowałem, o co poprosiłem? **My:** jak podejmowaliśmy decyzję, kto otrzymał głos, jak poprawiliśmy plan? **Otoczenie:** gdzie ta umiejętność może być potrzebna – w klasie, w domu, w sieci, w lokalnej inicjatywie?

Jak moderować

Daj pytanie, chwilę namysłu i możliwość odpowiedzi w wybranej formie. Nie komentuj każdej wypowiedzi morałem. Nie oczekuj podziękowań za udział. Dopuszczalne zdanie: „To ćwiczenie nie było dla mnie”. Pytaj, co pomogłoby w przyszłości, bez wymuszania publicznego wyjaśnienia trudności.

Zdanie otwierające krąg

„Każdy z nas może wynieść z tego dnia coś innego. Nie musimy czuć tego samego, żeby uszanować wspólne doświadczenie”.

Dobrym zakończeniem jest konkretny, dobrowolny krok na K26. Nie musi dotyczyć wielkiej inicjatywy. Może polegać na zadaniu pytania, sprawdzeniu informacji lub zaproszeniu kogoś do rozmowy. Nie zamieniaj planu uczestnika w publiczne zobowiązanie bez prawa do zmiany.

MODUŁ 5 • SCENARIUSZ

Mini-debata oksfordzka

20 minut w planie dnia; wariant 35–45 minut jako osobna lekcja • K22.

Teza i granice

Teza z materiału Fundacji: „**Młodzi ludzie mają realny wpływ na zmiany w swojej społeczności**”. Jedna strona wskazuje możliwości działania, druga analizuje bariery i warunki potrzebne do skuteczności. Nie debatujemy nad godnością, prawem do ochrony ani wartością konkretnych osób.

1. **Przygotowanie – 4 min.** Grupa dzieli się na dwa zespoły i wybiera po dwóch mówców. Pozostali pełnią role osób szukających przykładów lub obserwatorów. Uczestnicy mogą wybrać rolę bez wystąpienia.
2. **Wystąpienia – 4 min.** Czterech mówców otrzymuje po minucie, naprzemiennie. Każdy przedstawia jedną myśl z uzasadnieniem i przykładem. Uczymy się krótkiego argumentu, nie przemówienia pełnego haseł.
3. **Pytania – 4 min.** Każda strona zadaje jedno pytanie wyjaśniające. Moderator przerywa atak personalny i przypomina, że pytanie ma dotyczyć argumentu.
4. **Podsumowanie – 4 min.** Zespoły mają po dwie minuty na nazwanie tego, czego dowiedziały się z wypowiedzi drugiej strony. Nie muszą rezygnować ze swojego stanowiska.
5. **Refleksja – 4 min.** Obserwatorzy wskazują pomocne zachowania: konkret, uzasadnienie, słuchanie, uznanie ograniczenia. Kończymy role i pytamy o osobisty wniosek, bez obowiązku deklaracji.

Konstrukcja argumentu

Teza → ponieważ → przykład → warunek lub ograniczenie. Przykład: „Młodzi mogą zmienić sposób korzystania ze szkolnego podwórka, ponieważ znają potrzeby użytkowników. Mogą zebrać propozycje. Wdrożenie wymaga jednak współpracy z dyrekcją”.

Wersja dla młodszych

Zamiast stron „za” i „przeciw” zastosuj dwie plansze: „co możemy zrobić” i „jakiej pomocy potrzebujemy”. Dzieci dopasowują przykłady i tworzą wspólny plan. Cel argumentacji pozostaje, ale forma jest prostsza i mniej konfrontacyjna.

Wariant dłuższy: dodaj pracę ze źródłem i drugą rundę odpowiedzi. Ocena dotyczy uzasadnień i sposobu rozmowy, nie zgody z poglądem prowadzącego. Popularność mówcy nie jest kryterium.

MODUŁ 5 • SCENARIUSZ

Co zabieram ze sobą?

25 minut • K23 i K26 • spokojne zakończenie po mini-debacie.

1. **Zatrzymanie – 3 min.** Zaproponuj wygodną pozycję, łyk wody i rozejrzenie się po otoczeniu. Nie wymagaj zamykania oczu, ćwiczeń oddechowych ani kontaktu fizycznego.
2. **Własna refleksja – 5 min.** Uczestnicy wybierają dwa pytania z K23. Mogą pisać, rysować lub przygotować odpowiedź w myślach. Karta nie musi być oddana.
3. **Krąg – 7 min.** Każda chętna osoba mówi o jednej sytuacji, a nie o ocenie całego siebie. Można powiedzieć „pas”. Prowadzący dziękuje za konkret, nie porównuje wypowiedzi.
4. **Krok poza warsztat – 5 min.** Na K26 uczestnik formułuje małe działanie, możliwą przeszkodę i osobę wspierającą. Może zachować plan wyłącznie dla siebie.
5. **Zamknięcie – 5 min.** Grupa słyszy, co dalej: jak bezpiecznie zakończyć pobyt, gdzie znaleźć materiały po ich udostępnieniu i do kogo zwrócić się z pytaniem. Chętni podają jedno słowo lub symbol na koniec.

Przykładowe pytania

„Kiedy zmieniłem zdanie po nowej informacji?”, „Co pomogło nam usłyszeć różne pomysły?”, „W którym momencie poprosiłem o pomoc?”, „Jaką zasadę chcę zastosować w sieci?”, „Co zrobię, gdy mój pierwszy plan nie zadziała?”.

Co robi dorosły po spotkaniu

Zapisuje krótką notatkę o przebiegu uczenia się: wybrane cele, zastosowane dostosowania, zauważone zachowanie i propozycję kontynuacji. Nie opisuje publicznie prywatnych wypowiedzi, diagnoz ani trudności konkretnego dziecka. Jeśli ujawniono zagrożenie, postępuje odrębnie zgodnie z procedurą ochrony.

Ucziwe podsumowanie

„Powiedziałeś: potrzebuję, żebyśmy sprawdzili datę. Dzięki temu zespół wrócił do źródła” – to informacja zwrotna o działaniu. „Jesteś odporny na dezinformację” – to zbyt daleki wniosek po jednej sytuacji.

Dyplom uczestnictwa może być osobnym elementem organizacyjnym, ale nie jest dowodem opanowania wszystkich kompetencji. W tym pakiecie nie zamieszczamy wypełnionych dyplomów ani danych uczestników.

KONTYNUACJA W SZKOLE

Dwie lekcje: relacje i informacja

Propozycje wykorzystania materiałów poza ośrodkiem. Każda lekcja ma 45 minut i nie wymaga udziału konia.

Lekcja A. Jak zapytać, żeby się porozumieć?

Cel: uczeń formułuje prośbę o doprecyzowanie i oddziela opis od oceny. Materiały: figury do układania, K02–K03.

0–5 min: pytanie otwierające: co robimy, gdy nie rozumiemy instrukcji? **5–17 min:** skrócony „Nawigator i odkrywca” — jedna próba w każdej roli. **17–25 min:** porównanie układów i języka instrukcji. **25–37 min:** w parach praca nad jedną sytuacją konfliktową z K03; zamiana oskarżenia na opis i prośbę. **37–43 min:** dwie prezentacje i informacja zwrotna o konkretnej umiejętności. **43–45 min:** zapis jednego zdania do użycia na następnej lekcji.

Pytanie do sprawdzenia: „Co zrobisz, zanim uznasz, że kolega celowo nie wykonuje polecenia?”.

Dostosowanie: opis obrazkiem, odpowiedź ustna, mniejsza liczba figur. **Kontynuacja:** nauczyciel przypomina wybraną prośbę podczas kolejnej pracy grupowej.

Lekcja B. Biblioteka zamknięta — czy na pewno?

Cel: uczeń ocenia twierdzenie na podstawie daty, źródła i pełnego komunikatu. Materiały: K10–K11, K15.

0–5 min: odczytanie nagłówka bez oceniania. **5–12 min:** indywidualne lub wspólne czytanie dossier. **12–25 min:** praca w zespołach nad czterema twierdzeniami z K11; wskazanie dokumentu lub braku danych. **25–33 min:** porównanie uzasadnień, w tym odpowiedzi „nie wiem”. **33–40 min:** poprawienie błędnego komunikatu na neutralny. **40–45 min:** zapis zasady na K15 i podsumowanie: co zmieniło ocenę?

Pytanie do sprawdzenia: „Czy liczba udostępnień rozstrzyga prawdziwość wiadomości?”.

Dostosowanie: prowadzący czyta dokumenty, zaznacza daty, ogranicza liczbę twierdzeń.

Kontynuacja: analiza innego neutralnego, sprawdzonego komunikatu instytucji.

Ocena wspierająca

W obydwu lekcjach oceniamy sposób rozumowania i możliwość poprawienia odpowiedzi. Nie oceniamy prywatnych emocji, popularności w grupie ani gotowości do opowiadania o własnych konfliktach.

KONTYNUACJA W SZKOLE

Dwie lekcje: wspólna decyzja i budżet

45 minut każda • praca na fikcyjnym zadaniu lub pomysle, którego rzeczywistą realizację dopiero trzeba uzgodnić.

Lekcja C. Czy każdy został wysłuchany?

Cel: uczeń uzasadnia stanowisko, parafrazuje inną perspektywę i rozumie ustaloną zasadę decyzji. Materiały: K16–K17, K22.

0–7 min: krótkie rozróżnienie Rady UE i Rady Europejskiej oraz przypomnienie historycznego kontekstu polskiej prezydencji. **7–13 min:** przygotowanie fikcyjnych stanowisk w delegacjach. **13–23 min:** runda propozycji. **23–31 min:** poszukiwanie wspólnego tekstu. **31–36 min:** decyzja według jawnej reguły ćwiczenia. **36–43 min:** analiza: czy stanowisko każdej grupy zostało usłyszane? **43–45 min:** wyjście z ról i jedno zdanie o pracy moderatora.

Pytanie do sprawdzenia: „Czym różni się uzgodnienie rozwiązania od przegłosowania, że ktoś nie ma prawa mówić?”. **Dostosowanie:** młodzi reprezentują potrzeby zamiast państw; starsi dopisują zdanie odrębne. **Kontynuacja:** wspólne poprawienie zasad pracy w klasie.

Lekcja D. Czy nasz pomysł zmieści się w budżecie?

Cel: uczeń oblicza wartości pozycji, rozpoznaje limit i uzasadnia zmianę planu. Materiały: K19–K21 i kalkulator, jeśli potrzebny.

0–5 min: wybór potrzeby i odbiorców. **5–12 min:** zakres działania oraz zasoby. **12–25 min:** kalkulacja 4–6 pozycji budżetu. **25–32 min:** karta nieprzewidzianej zmiany. **32–39 min:** korekta i uzasadnienie decyzji. **39–43 min:** krótka prezentacja dwóch różnych wariantów. **43–45 min:** sprawdzenie: suma, limit, pozostała kwota.

Pytanie do sprawdzenia: „Czy wydatek, który najłatwiej skreślić, jest najmniej potrzebny?”.

Dostosowanie: młodzi pracują na cenach całkowitych i mniejszej liczbie kart; starsi uwzględniają koszt alternatywny. **Kontynuacja:** rozmowa z odbiorcami inicjatywy i weryfikacja założeń.

Status scenariuszy szkolnych

Te cztery lekcje są propozycją wykorzystania trwałego zasobu dydaktycznego. Ich opis nie oznacza, że zostały przeprowadzone w konkretnej szkole albo w ramach rozliczanego projektu.

NARZĘDZIA DLA PROWADZĄCYCH

Jak sprawdzić, czego grupa się nauczyła

Oddzielamy satysfakcję, wykonanie zadania i zmianę umiejętności. To trzy różne pytania.

Trzy źródła informacji

Krótką kartą wiedzy K24: te same pytania przed i po zajęciach pozwalają porównać odpowiedzi konkretnej osoby bez tworzenia rankingu. **Obserwacja K25:** prowadzący zapisuje zachowanie w określonej sytuacji, a nie ogólną ocenę charakteru. **Autorefleksja K23:** uczestnik sam decyduje, co było ważne i co chce spróbować dalej.

Poziom zapisu	Co oznacza
Nie było okazji	Brak sytuacji pozwalającej zaobserwować umiejętność. To nie wynik negatywny.
Z pomocą	Uczestnik wykonał zadanie po podpowiedzi lub wspólnym modelowaniu.
Samodzielnie w tej sytuacji	Uczestnik wykonał zadanie bez podpowiedzi w danym ćwiczeniu.
W innym kontekście	Podobne zachowanie zauważono później w odrębnym zadaniu. Nie oznacza pełnej trwałości zmiany.

Jak zapisywać obserwację

Zamiast „Empatia: wysoka” zapisz: „Podczas projektu budżetu zapytała kolegę, czy chce przedstawić swój pomysł”. Zamiast „Nie współpracuje” zapisz: „W zadaniu z głośnymi sygnałami wybrał obserwowanie; przy stole zaproponował rozwiązanie”. Zapis powinien pomagać planować wsparcie, a nie tworzyć etykiety.

Co można, a czego nie można wnioskować

Poprawa w ośmiu pytaniach wiedzy może świadczyć o lepszym poradzeniu sobie z tym zadaniem. Nie jest diagnozą, walidowanym pomiarem kompetencji obywatelskiej ani dowodem skuteczności terapii. Różnica między pomiarem początkowym i końcowym może mieć wiele przyczyn; opisujemy ją ostrożnie. K24 i K25 są autorskimi pomocami tego wydania, a nie wystandaryzowanymi testami. [S10]

Prywatność

Karty zbieraj tylko wtedy, gdy potrzebujesz ich do określonego celu. Stosuj kod zamiast pełnych danych, jeżeli imię i nazwisko nie są potrzebne. Nie publikuj indywidualnych odpowiedzi ani zdjęć wypełnionych kart.

Do dokumentowania rezultatów umownych służą rzeczywiste listy, publikacje i inne dokumenty wskazane w ofercie. Pusta karta, propozycja scenariusza i zdjęcie ilustracyjne nie zastępują takiego potwierdzenia. [P2]

NARZĘDZIA DLA OPIEKUNÓW

Rozmowa, która pozwala wrócić do doświadczenia

Jedna spokojna rozmowa może być bardziej pomocna niż seria pytań o to, czy dziecko „dobrze sobie poradziło”.

Zamiast sprawdzania – ciekawość

Zapytaj: „Co było dla ciebie ciekawe?”, „Czy był moment, w którym potrzebowałeś przerwy?”, „Co grupa zrobiła, kiedy pojawiła się różnica zdań?”. Daj możliwość odpowiedzi „nie chcę teraz mówić”. Nie każda ważna rzecz zostaje nazwana od razu.

Trzy krótkie aktywności w domu

Jedna wiadomość: wybierzcie neutralny komunikat, np. o godzinach otwarcia biblioteki. Sprawdźcie datę, autora i pełną treść. Nie zaczynajcie od kontrowersyjnego sporu, w którym zadaniem dziecka byłoby potwierdzenie poglądu dorosłego.

Jeden wspólny wybór: zaplanujcie drobną aktywność w ustalonym limicie. Porównajcie dwa warianty i zastanówcie się, z czego rezygnujecie. Nie obciążaj dziecka odpowiedzialnością za sytuację finansową rodziny.

Jedna prośba: gdy nie rozumiecie się w codziennej sprawie, pokaż prosty komunikat: „Chcę ustalić, kiedy korzystamy z tego miejsca. Jaka pora jest dla ciebie ważna?”. Dorosły również może poprawić własną wypowiedź.

Pomocny język

„Widzę, że wróciłeś do źródła, zamiast udostępnić sam nagłówek” opisuje działanie. „Wreszcie nie dałeś się nabrać” może zawstydząć. Rozmawiamy o sposobie postępowania, nie o wartości osoby.

Gdy dziecko opowiada o krzywdzie

Podziękuj, że powiedziało. Wyśłuchaj, nie obwiniaj i nie wymagaj publicznego konfrontowania się z osobą krzywdzącą. Ustal dalszą pomoc z odpowiednimi dorosłymi. W sytuacji zagrożenia reaguj pilnie. Dziecko może skorzystać z telefonu 116 111 lub 800 12 12 12; informacje o tych formach pomocy znajdują się na oficjalnych stronach ich organizatorów. [S11–S12]

Mały krok

K26 pomaga zapisać plan: co spróbuję, kiedy, z czyją pomocą i po czym poznam, że to przydatne. Dziecko może go zmienić. Rolą dorosłego jest wsparcie, nie egzekwowanie deklaracji z warsztatu.

KLUCZE I WSKAZÓWKI

Odpowiedzi: prawa i decyzje

Klucz pomaga prowadzić rozmowę. W pytaniach otwartych dopuszczamy różne uzasadnione, bezpieczne rozwiązania.

K08. Kolorowe prawa

1. Zdanie w sprawie grupy: prawo do wystuchania i umowa o kolejności wypowiedzi. Nie ma gwarancji przyjęcia każdej propozycji. **2. Woda i zła ocena:** prawo do podstawowej troski i ochrony nie zależy od szkolnej oceny. **3. Porządkowanie materiałów:** wspólna odpowiedzialność i uzgodniona zasada; trzeba dostosować zadanie do możliwości. **4. Miejsce obok znajomego:** preferencja, którą można uwzględnić, ale nie kosztem wykluczania innych. **5. Publikacja zdjęcia mimo sprzeciwu:** potrzeba ochrony prywatności; grupa nie głośnie nad odebraniem jej konkretnej osobie. **6. Przerwa i wolniejsze czytanie:** potrzeba dostosowania sposobu uczestnictwa, a nie powód odebrania głosu.

K09. Tor odpowiedzialności

A. Zdjęcie: nie rozpowszechniać, wyjaśnić odmowę i wesprzeć osobę, której dotyczy. **B. Konkurs i hasło:** nie podawać hasła; sprawdzić informację niezależną, bezpieczną drogą i porozmawiać z dorosłym. **C. Groźny komunikat bez źródła:** nie przekazywać dalej jako faktu; sprawdzić źródło i kontekst. Jeżeli dotyczy realnego, bezpośredniego zagrożenia, nie bagatelizować i powiadomić odpowiedzialną osobę.

K14. Wspierająca reakcja

Rozwiązanie powinno obejmować brak wzmacniania krzywdzących treści, wsparcie osoby i pomoc zaufanego dorosłego. Nie powinno zawierać odwetu, zmuszania do publicznego wyjaśniania sytuacji ani oceniania, czy ktoś „zasłużył” na komentarze. Zabezpieczanie informacji nie może prowadzić do dalszego rozpowszechniania krzywdzących lub intymnych materiałów. [S3]

K18. Projekt postulatów

Sprawdzamy: czy jest konkretna sprawa, właściwie dobrany adresat, propozycja działania i co najmniej jedno uzasadnienie? Czy brakujące informacje pozostają pytaniami, zamiast fikcyjnymi danymi? Czy tekst jest spokojny i nie zawiera prywatnych danych? Nie oceniamy zgodności poglądu z opinią prowadzącego.

Granica ćwiczenia

Klucz nie jest katalogiem decyzji prawnych w rzeczywistych sprawach. Przy ujawnieniu osobistego zdarzenia odchodzimy od gry i uruchamiamy właściwą rozmowę oraz procedurę wsparcia.

KLUCZE I WSKAZÓWKI

Odpowiedzi: informacja i argumentacja

Przy każdej odpowiedzi ważne jest źródło lub wskazanie braku danych. Poprawienie wniosku po analizie jest częścią uczenia się.

K11. Dossier biblioteki

Nr	Odpowiedź	Uzasadnienie
1	Potwierdzone	Dokument A: czytelnia niedostępna 12–13 maja.
2	Sprzeczne z dossier	Dokument A: wypożyczalnia pozostaje otwarta.
3	Potwierdzone	Dokument A podaje godziny 10:00–18:00.
4	Brak danych	Dossier nie podaje kosztu prac.
5	Sprzeczne z dossier	Dokument B jest z 2024 r., A z 2025 r.
6	Brak danych	Nie ma informacji o zamiarze autora wpisu C.
7	Brak podstaw	Popularność wpisu nie potwierdza treści; nie podano liczby udostępnień.
8	Potwierdzone	Można porównać fragment z pełnym dokumentem A.

K12. Chwyty w komunikatach

1: nacisk czasu. 2: presja większości. 3: nieokreślony autorytet. 4: brak kontekstu zdjęcia. 5: skrajne uogólnienie. 6: wzbudzanie strachu i zachęta do udostępnienia. Żaden z tych chwytów sam nie rozstrzyga prawdziwości informacji. Trafne pytanie wskazuje autora, dowód, datę, kontekst albo niezależne potwierdzenie.

K13. Dwie osie oceny

1: opinia o projekcie, nie atak. 2: atak na osobę; nie weryfikujemy czyjejs „beznadziejności”. 3: sprzeczne z dossier; brak osobistego ataku. 4: zgodne z dossier; neutralna informacja. 5: zdjęcie lub fakt może być autentyczny, ale użycie do ośmieszenia jest krzywdzące; wiarygodności nie ustalono. 6: brak danych, nacisk popularności. 7: propozycja sprawdzenia informacji, nie twierdzenie o wyniku. 8: konstruktywna krytyka rozwiązania z uzasadnieniem; koszt trzeba zweryfikować w budżecie.

K22. Argument

Dobra odpowiedź zawiera myśl, powód i przykład; może też wskazać ograniczenie. Brak zgody z drugą stroną jest dopuszczalny. Atak na osobę, wyśmiewanie i przypisywanie jej ukrytych intencji nie zastępują argumentu.

KLUCZE I WSKAZÓWKI

Odpowiedzi: budżet i karta wiedzy

Weryfikujemy rachunek i rozumowanie. Nie tworzymy na tej podstawie diagnozy ani rankingu obywatelskiej dojrzałości.

K20–K21. Budżet

Karty kosztów umożliwiają wiele poprawnych budżetów. Poprawny rachunkowo plan ma właściwe jednostki, wartości pozycji i sumę nieprzekraczającą 1000 zł. Poprawny merytorycznie plan dodatkowo łączy wydatki z celem i potrzebami odbiorców. Nie trzeba wykorzystać wszystkich kart.

Przykład z przewodnika: $5 \times 40 + 10 \times 8 + 20 \times 4 + 6 \times 25 + 1 \times 90 + 1 \times 300 = 900$ zł. Pozostało 100 zł. Po wzroście usługi o 150 zł i ograniczeniu plakatów do 3 sztuk: $200 + 24 + 80 + 150 + 90 + 450 = 994$ zł. Pozostało 6 zł.

K24. Osiem pytań wiedzy

Nr	Odpowiedź	Co sprawdzamy
1	B	Rozpoznanie, że polubienia nie zastępują źródeł.
2	C	Godność i prawa nie są nagrodą za zachowanie.
3	A	Rada UE to spotkania ministrów państw członkowskich.
4	B	Historyczny okres polskiej prezydencji: I półrocze 2025 r.
5	C	Bezpieczne wsparcie zamiast odwetu i udostępniania.
6	B: 120 zł	Poprawne mnożenie 3×40 zł.
7	A	Argument odnosi się do sprawy i zawiera powód.
8	C	Brak danych oznacza potrzebę sprawdzenia, nie zgadywania.

Interpretacja i informacja zwrotna

Za każdą poprawną odpowiedź można przyznać 1 punkt, łącznie 0–8. Wynik dotyczy wyłącznie tych pytań. Odpowiedź „nie wiem” warto zachować jako informację o potrzebie wyjaśnienia. Przy odczytywaniu pytań przez dorosłego stosuj taki sam sposób w obu pomiarach. Nie twórz progów „niska/wysoka kompetencja” ani diagnoz na podstawie wyniku.

Uczciwość wnioskowania

Jeżeli po zajęciach uczeń poprawił dwie odpowiedzi, można napisać dokładnie to. Nie oznacza to, że całe jego zachowanie w sieci uległo trwałej zmianie lub że efekt wywołał wyłącznie udział w warsztacie.

KARTY DO PRACY

Zestaw do druku K01–K26

Karty służą działaniu, rozmowie i refleksji. Nie są formularzem rekrutacyjnym, diagnozą ani potwierdzeniem udziału w projekcie.

Zasady używania

Drukuj wybrane strony w formacie A4. Karty oznaczone jako materiał do wycięcia można przygotować w jednym komplecie dla zespołu. Pole „symbol” nie wymaga wpisywania imienia i nazwiska. Uczestnik może odpowiadać rysunkiem, ustnie albo z pomocą osoby zapisującej.

Karty K10, K16 i K20 mają po dwie części. K10 to dossier wraz z arkuszem weryfikacji, K16 – zestaw delegacji i instrukcja moderacji, a K20 – koszty i karty zmiany. Przy korzystaniu z osobnego pliku z kartami zachowaj obie części.

Zakres	Karty
Umowa grupy, komunikacja i zasoby	K01–K04
Obserwacja konia, interpretacja, projekt zadania	K05–K07
Prawa, decyzje, dossier, manipulacja i reakcja	K08–K15
Symulacja Rady UE, wspólny postulat i petycja	K16–K18
Potrzeba społeczna, koszty i budżet	K19–K21
Argument, refleksja, wiedza i obserwacja	K22–K25
Mały krok po warsztacie	K26

Jak rozumieć materiał ćwiczeniowy

Sytuacje, nazwy, przykłady i kwoty na kartach są fikcyjne. Puste pola są miejscem pracy uczestnika; nie oznaczają brakującej treści publikacji. Nie wpisuj cudzych danych ani prywatnych historii bez potrzeby.

Klucze i nauczyciel

Odpowiedzi oraz uwagi metodyczne znajdują się w części „Klucze i wskazówki”. K25 jest przeznaczona dla prowadzącego. K24 można użyć przed i po zajęciach, ale bez progów diagnostycznych i bez publicznego rankingu. K23 oraz K26 mogą pozostać prywatne.

Elektroniczny plik z samymi kartami jest wyciągiem z tej publikacji, a nie dodatkowym, odrębnym rezultatem projektu. Numery kart pozostają takie same w obu wersjach.

K01 • UMOWA GRUPY

Jak chcemy ze sobą pracować?

Ustalcie konkretne zachowania. Każda osoba może zaproponować zmianę i wybrać sposób wypowiedzi.

Nasza wartość	Po czym poznamy ją w grupie?
Uważność	
Empatia	
Troska	
Odpowiedzialność	
Zaangażowanie	
Szacunek	

Nasz sygnał STOP i to, co robimy po jego użyciu:

Jak poprosić o przerwę, ciszę albo pomoc?

Co robimy, gdy ktoś nie chce mówić, dotykać albo wykonywać ruchu?

Do której osoby dorosłej mogę się zwrócić?

Nasza wspólna zasada

Możesz powiedzieć „pas”, wskazać odpowiedź, narysować ją lub poprosić o zapisanie. Godność i bezpieczeństwo nie zależą od wyniku zadania.

K02 • KOMUNIKACJA

Od sytuacji do prośby

Wybierz fikcyjną lub neutralną sytuację. Nie musisz opisywać osobistego konfliktu.

1. Co się wydarzyło? Opisz to, co można było zobaczyć lub usłyszeć.

2. Co może czuć osoba w tej sytuacji? To hipoteza — nie pewność.

3. Jaka potrzeba może być ważna?

4. Jaką konkretną, możliwą do wykonania prośbę może sformułować?

Pomoc językowa

„Kiedy...”, „Jest mi...”, „Potrzebuję...”, „Czy możemy...?”. Możesz użyć prostszych słów. Druga osoba ma prawo odpowiedzieć i przedstawić własną potrzebę.

Jak zapytam, czy dobrze rozumiem drugą osobę?

K03 • KOMUNIKACJA

Trzy sytuacje. Więcej niż jedno rozwiązanie.

Pracujcie w trójkach: dwie osoby rozmawiają, trzecia obserwuje pomocne zachowania. Wszystkie sytuacje są fikcyjne.

A • Wspólne materiały

Maja rysuje plakat. Kuba bierze pudełko flamastrów, bo uważa, że Maja już skończyła. Maja potrzebuje jeszcze jednego koloru. Jak wyjaśnić sytuację bez oskarżenia „zawsze wszystko zabierasz”?

B • Podział ról

Podczas planowania wydarzenia dwie osoby chcą prezentować pomysł. Osoba zapisująca propozycje także chciałaby zabrać głos. Jak ustalić role, żeby usłyszeć potrzeby wszystkich?

C • Różne tempo

Jedna osoba chce od razu zacząć zadanie. Druga potrzebuje jeszcze raz przeczytać instrukcję. Jak pogodzić potrzebę działania z potrzebą zrozumienia?

Zdanie, które opisuje sytuację bez oceny osoby:

Prośba, którą można przyjąć, doprecyzować albo negocjować:

Obserwator: jakie konkretne pytanie pomogło w porozumieniu?

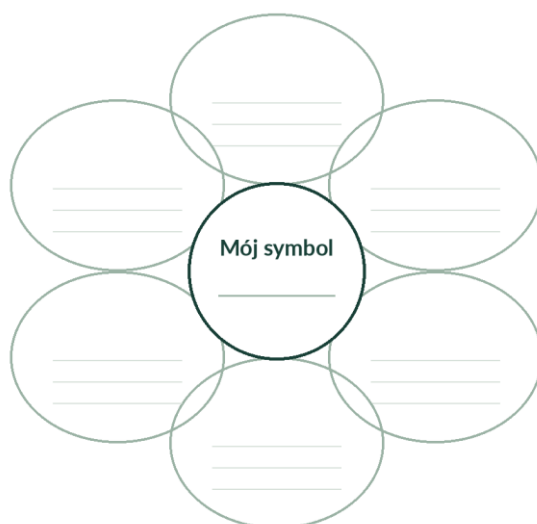
Bezpieczna próba

Nie odgrywamy gróźb i przemocy. Jeśli przykład przypomina aktualną krzywdzącą sytuację w grupie, prowadzący wybiera inny i organizuje odrębne wsparcie.

K04 • ZASOBY

Stokrotka: co wnoszę do wspólnego działania?

Zapisz konkretne działanie, nie ocenę wyglądu lub charakteru. Możesz pracować samodzielnie albo przyjmując informację od innej osoby.

W środku wpisz symbol. Na płatkach zapisz zasoby, pomocne działania lub to, czego chcesz spróbować.

Zauważyłem / zauważyłam, że potrafię:

Informacja, którą chcę zachować dla siebie:

Ten zasób może przydać mi się, kiedy:

Liczy się konkret

Przykład: „Zapytałam o zdanie osobę, która dotąd milczała”. Nie musisz czytać swojej karty na forum.

K05 • PRACA Z KOŃMI

Końskie CV

Informacje o rzeczywistym koniu przekazuje opiekun. Jeżeli czegoś nie wiesz, zapisz pytanie. Nie dopisuj danych z domysłu.

Informacja potwierdzona przez opiekuna	Miejsce na zapis
Imię konia	
Wiek – jeżeli opiekun go podaje	
Potrzeby i warunki pracy	
Zasady bezpiecznego kontaktu	

Moja obserwacja: co dokładnie zobaczyłem lub usłyszałem?

Co przypuszczam, ale czego nie wiem na pewno?

O co chcę zapytać opiekuna?

Jak mogę uszanować potrzebę przerwy lub przestrzeni?

Obserwacja, nie diagnoza

Nie odczytujemy charakteru dziecka ani intencji konia z pojedynczej reakcji. Kontakt odbywa się tylko według wskazówek instruktora.

K06 • OBSERWACJA

Widzę / przypuszczam / sprawdzam

Jedno zachowanie może mieć różne przyczyny. Oddziel opis od własnej interpretacji.

Widzę lub słyszę	Mogę przypuszczać	Jak zapytam lub sprawdzę?
Koleżanka nie zabrała głosu.	Może potrzebuje namysłu, a może chce odpowiedzieć inaczej.	„Wolisz powiedzieć, napisać czy wrócić do pytania później?”
Koń odsunął się.		
Zespół nie zaczął zadania.		
Ktoś nie odpowiedział na wiadomość.		
Mój przykład:		

Która z moich pierwszych interpretacji okazała się niepewna?

Jaką dodatkową informację warto poznać?

Moje przypomnienie

Zamiast „on jest złośliwy” sprawdzam, co naprawdę wiem. Zamiast „koń mnie nie lubi” pytam opiekuna o kontekst zachowania.

K07 • ZADANIE ZESPOŁOWE

Projekt wspólnego zadania

Rysujemy model albo plan. O ewentualnym użyciu elementu z koniem decyduje instruktor.

Cel naszego zadania:

Szkic modelu lub układu znaczników:

Rola w zespole	Kto ją wybiera?	Za jakie zadanie odpowiada?
Koordinacja rozmowy		
Projekt i zapis		
Pytania i potrzeby		
Prezentacja		

Jaką uwagę otrzymaliśmy od instruktora i co zmieniliśmy?

Warunek zadania

Bezpieczeństwo i decyzja o pracy z koniem należą do dorosłego specjalisty. Uczestnicy nie budują konstrukcji nośnych dla zwierzęcia lub jeźdźcy.

K08 • STACJA 1 • KARTY SYTUACJI

Kolorowe prawa

Materiał do wycięcia. Wybierz kategorię lub kilka kategorii i uzasadnij: prawo / odpowiedzialność / umowa / preferencja.

1 • Głos Grupa ustala zasady korzystania z miejsca odpoczynku. Jedna osoba mówi: „Chcę przedstawić swój pomysł”. Czy musi wygrać głosowanie, żeby wolno jej było się wypowiedzieć?	2 • Podstawowa troska Ktoś źle wykonał zadanie. Inna osoba proponuje, żeby dlatego nie dostał wody podczas przerwy. Jakie znaczenie ma tu prawo do troski i ochrony?
3 • Wspólna rzecz Po warsztacie grupa odkłada materiały. Jedna osoba nie może nosić ciężkich przedmiotów. Jak podzielić zadania odpowiedzialnie?	4 • Moje miejsce Chcę usiąść obok znajomego. W tym celu ktoś proponuje wykluczyć inną osobę z zespołu. Co jest preferencją, a co problemem?
5 • Prywatność Osoba ze wspólnego zdjęcia nie chce publikacji. Grupa proponuje przegłosować jej sprzeciw. Jak uszanować jej prywatność?	6 • Dostęp Ktoś potrzebuje więcej czasu na przeczytanie karty. Czy rozwiązaniem jest odebranie mu udziału, czy zmiana sposobu pracy?

Do zapamiętania

Prawa nie są nagrodą za ocenę, tempo czy zachowanie. Rozmowa może prowadzić do więcej niż jednej kategorii. [S1]

K09 • STACJA 2

Tor odpowiedzialności

Wybierzcie jeden fikcyjny dylemat. Odpowiedzcie na trzy pytania przed podjęciem decyzji.

A • Zdjęcie

Znajomy wysyła zdjęcie koleżanki z prośbą: „Dodaj zabawny podpis i puść dalej”. Nie wiesz, czy koleżanka zgadza się na publikację.

B • Konkurs

Wiadomość obiecuje nagrodę. Aby ją odebrać, masz podać hasło do swojego konta. Nadawca twierdzi, że trzeba działać natychmiast.

C • Alarm

Ktoś przesyła niepokojącą informację o lokalnym miejscu. Nie podaje źródła ani daty i prosi, by wysłać ją wszystkim.

ZATRZYMUJĘ SIĘ: co wiem i jakiej informacji mi brakuje?

ROZWAŻAM: kogo dotyczy decyzja i jakie mogą być skutki?

DZIAŁAM: co zrobię i do kogo zwrócę się po pomoc?

Jedno zdanie, którym mogę odpowiedzieć nadawcy:

K10 • CZĘŚĆ A • DOSSIER

Biblioteka Zielony Zakątek

MATERIAŁ ĆWICZENIOWY. Instytucja, komunikaty i zdarzenia poniżej są fikcyjne. Dokumenty służą wyłącznie analizie informacji.

Źródło A

Dokument A • pełny komunikat • 8 maja 2025 r.

W dniach 12–13 maja 2025 r. czytelnia Biblioteki Zielony Zakątek będzie niedostępna z powodu malowania jednej sali. Wypożyczalnia pozostaje otwarta w godzinach 10:00–18:00. Zwracane książki można oddać w punkcie obsługi. Spotkanie klubu czytelniczego 13 maja odbędzie się w sali obok wypożyczalni. Aktualne pytania można kierować do obsługi biblioteki.

Podpis: Zespół Biblioteki Zielony Zakątek.

Źródło B

Dokument B • archiwalna informacja • 9 maja 2024 r.

W dniu 14 maja 2024 r. cała Biblioteka Zielony Zakątek będzie zamknięta z powodu prac instalacyjnych. Prosimy o zwroty książek w następnym dniu.

Podpis: Zespół Biblioteki Zielony Zakątek.

Źródło C

Dokument C • wpis w grupie • 9 maja 2025 r.

„Biblioteka zamknięta! Koniec spotkań i wypożyczania! Wszyscy muszą o tym wiedzieć!”

Do wpisu dołączono wycinek: „W dniach 12–13 maja 2025 r. czytelnia Biblioteki Zielony Zakątek będzie niedostępna...”. Nie podano odnośnika do pełnego komunikatu.

Zadanie

Porównajcie daty, zakres zamknięcia i to, co zostało pominięte. Następnie przejdźcie do K11. Do odpowiedzi używajcie dokumentu A, B lub C. Jeśli informacji nie ma w zestawie, nie wymyślajcie jej.

Co zmienia się, gdy czytam pełną wiadomość, a nie tylko wycinek?

Nie publikuj karty jako prawdziwego ogłoszenia. Nie dodawaj rzeczywistych danych kontaktowych biblioteki.

K10 • CZĘŚĆ B • ARKUSZ WERYFIKACJI

Jak doszliśmy do wniosku?

Pracuj z fikcyjnym dossier z części A. Zapisuj nie tylko odpowiedź, ale także jej podstawę.

Pytanie	Nasze ustalenie	Dokument lub brak danych
Co dokładnie ma być niedostępne?		
Jakich dni dotyczy informacja?		
Co pozostaje otwarte?		
Czy archiwalna wiadomość dotyczy tego samego roku?		
Co pominięto we wpisie w grupie?		
Czy znamy intencję autora wpisu C?		

Nasza poprawiona, neutralna wiadomość do innych:

W prawdziwej sytuacji dodatkowo sprawdzilibyśmy:

Pamiętaj

Zapis „brak danych” jest lepszy od pewnego stwierdzenia bez podstawy. Można rozpoznać błąd w komunikacie, nie znając zamiaru osoby, która go opublikowała.

K11 • STACJA 3 • TWIERDZENIA

Prawda, fałsz czy brak danych?

Sprawdź zgodność z dossier K10. Zaznacz P: potwierdzone, F: sprzeczne z materiałem, N: brak danych lub brak podstaw do takiego wniosku.

Nr	Twierdzenie	P / F / N	Dokument / uzasadnienie
1	Czytelnia będzie niedostępna 12–13 maja 2025 r.		
2	Cała biblioteka zostaje zamknięta na stałe.		
3	Wypożyczalnia ma pozostać otwarta od 10:00 do 18:00.		
4	Malowanie sali będzie kosztować 6000 zł.		
5	Dokument B dotyczy maja 2025 r.		
6	Autor wpisu C na pewno chciał oszukać czytelników.		
7	Popularność wpisu C wystarcza, by uznać go za prawdziwy.		
8	Pełny dokument A pozwala sprawdzić, co pominięto we wpisie C.		

Przy którym twierdzeniu zmieniliśmy zdanie i dlaczego?

Jakiego źródła potrzebowalibyśmy, aby sprawdzić koszt prac?

Zasada weryfikacji

Nie zgadujemy intencji. Oddzielamy zgodność ze źródłem od oceny osoby.

K12 • STACJA 4 • KARTY KOMUNIKATÓW

Ukryte wiadomości

Przykłady fikcyjne. Wskaż chwyt, ułóż neutralną wersję i dodaj pytanie, które pomaga sprawdzić informację.

1 • Pośpiech „Zostało tylko pięć minut! Nie sprawdzaj, bo stracisz jedyną szansę!”.	2 • Popularność „Wszyscy już to wiedzą. Tylko ty jeszcze nie udostępniasz!”.
3 • Autorytet bez źródła „Eksperti potwierdzają: tylko nasz sposób działa!”.	4 • Zdjęcie bez kontekstu „Zobacz, jak dziś wygląda nasz park!”. Zdjęcie nie ma daty ani informacji o miejscu.
5 • Uogólnienie „Jedna osoba popełniła błąd, więc nikomu z tej grupy nie można ufać!”.	6 • Strach „Jeśli nie wyślesz tego dalej, wszyscy będą w niebezpieczeństwie!”. Brak źródła i opisu sytuacji.

Wybrana karta i rozpoznany chwyt:

Neutralna wersja komunikatu:

Pytanie, które pomaga sprawdzić informację:

Nie pomijaj weryfikacji

Rozpoznanie chwytu nie rozstrzyga automatycznie prawdziwości treści. Nadal potrzebne jest źródło i kontekst.

K13 • STACJA 5 • KARTY WYPOWIEDZI

Sprawdzam treść i sposób wypowiedzi

Dla każdej karty zadaj dwa pytania: co wiemy o prawdziwości? Czy wypowiedź informuje, krytykuje rozwiązanie czy krzywdzi osobę?

1 „Moim zdaniem ten plakat jest zbyt ciemny”.	2 „Jesteś beznadziejny, więc nie zabieraj głosu”. Nie kierujemy tego zdania do uczestnika.
3 „Cała Biblioteka Zielony Zakątek zamyka się na zawsze”. Sprawdź K10.	4 „Czytelnia ma być niedostępna 12–13 maja 2025 r.”. Sprawdź K10.
5 „To zdjęcie jest prawdziwe, więc mogę pokazywać je każdemu, żeby cię ośmieszyć”.	6 „Dużo osób to udostępniło, więc informacja musi być prawdziwa”.
7 „Nie wiem, czy to aktualne. Sprawdźmy pełny komunikat”.	8 „Proponuję mniej plakatów, bo w naszym budżecie brakuje pieniędzy na dostępne oznaczenia”.

Jedna wypowiedź, którą chcemy poprawić:

Nasza wersja odnosząca się do sprawy, a nie atakująca osobę:

K14 • WSPARCIE

Mój plan bezpiecznej reakcji

Możesz pracować na fikcyjnej sytuacji z warsztatu. Nie musisz opisywać własnego doświadczenia.

Co wskazuje, że ktoś może potrzebować pomocy?

Czego nie zrobię, aby nie zwiększyć krzywdy?

Jak mogę wesprzeć osobę bez zmuszania jej do publicznej rozmowy?

Do jakiego dorosłego lub miejsca wsparcia mogę się zwrócić?

Przykładowe zdanie świadka

„Nie zgadzam się na takie traktowanie. Nie musisz zostawać z tym sam/sama. Czy chcesz, żebym pomógł/pomogła znaleźć dorosłego?”.

112 — bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia. **116 111** — telefon zaufania dla dzieci i młodzieży.

800 12 12 12 — telefon zaufania Rzecznika Praw Dziecka. [S11–S13]

Nie przysyłaj dalej krzywdzących treści. O bezpieczny sposób zgłoszenia poproś zaufanego dorosłego. Materiałów intymnych dotyczących osób małoletnich nie kopiuj i nie rozsyłaj.

K15 • WERYFIKACJA INFORMACJI

Zanim udostępnię, sprawdzę

Wybierz neutralny przykład. Możesz użyć dossier K10. „Nie wiem” jest dopuszczalnym wynikiem.

Krok	Moja odpowiedź
1. Co dokładnie twierdzi wiadomość?	
2. Kto jest autorem lub źródłem?	
3. Kiedy powstała i jakiej daty dotyczy?	
4. Czy znam pełną treść i kontekst?	
5. Jakie dowody podano?	
6. Co potwierdza niezależne źródło?	
7. Jakich informacji nadal brakuje?	
8. Czy udostępnienie może kogoś skrzywdzić?	

Moja decyzja: udostępniam / nie udostępniam / najpierw sprawdzę więcej. Dlaczego?

Moja pauza

Nie daję się popędzać samym nagłówkiem. Popularność i profesjonalna grafika nie zastępują źródła.

K16 • CZĘŚĆ A • DELEGACJE

Różne potrzeby przy wspólnym stole

MATERIAŁ ĆWICZENIOWY. Stanowiska są fikcyjne i nie opisują rzeczywistej polityki państw. Każda delegacja ma jeden głos w tej uproszczonej grze.

POLSKA • współpraca i moderowanie

Chcicie, aby młodzi ludzie mieli wpływ na kształt materiałów o wiarygodnej informacji. Zależy wam na zrozumiałym języku i udziale szkół z mniejszych miejscowości. Jedna osoba moderuje bezstronnie, druga przedstawia propozycję delegacji. Moderator udziela głosu, pilnuje czasu i zapisuje wspólny tekst; nie narzuca własnej propozycji. Pytanie: jak zapytać młodych odbiorców o ich potrzeby?

HISZPANIA • dostępność

Najważniejsze jest, aby materiały mogły służyć osobom o różnych potrzebach. Proponujecie prosty język, czytelny tekst, możliwość słuchania lub odczytania treści i wersję do wykorzystania bez stałego Internetu. Pytanie: kto zostałby pominięty przez nasze rozwiązanie?

SZWECJA • prywatność

Zależy wam, aby uczenie się sprawdzania informacji nie wymagało zakładania kont i podawania prywatnych danych. Proponujecie zadania na fikcyjnych komunikatach i ochronę wizerunku uczestników. Pytanie: jakie dane naprawdę są potrzebne do uczenia się?

Nasza delegacja: jedna ważna potrzeba i jedno możliwe ustępstwo:

Do kompletu potrzebna jest część B karty K16. Nazwy państw służą wyłącznie przypisaniu ról w symulacji.

K16 • CZĘŚĆ B • DELEGACJE I MODERATOR

Od stanowisk do wspólnego rozwiązania

MATERIAŁ ĆWICZENIOWY. Fikcyjne stanowiska; nie są informacją o działaniach rządów.

NIEMCY • wykonalność i koszty

Chcecie, aby propozycja była możliwa do utrzymania. Wolicie korzystać z istniejących zasobów i jasno podzielić zadania zamiast tworzyć rozwiązanie wymagające dużych, nieznanych kosztów. Pytanie: kto przygotowuje materiał, kto go aktualizuje i jakie zasoby są potrzebne?

SŁOWACJA • środowisko i lokalność

Proponujecie łączyć krytyczne myślenie z tematami otoczenia szkoły: zielenią, wodą, wspólną przestrzenią. Zależy wam na sprawdzaniu lokalnych informacji i słuchaniu użytkowników miejsca. Pytanie: jak uniknąć działań pozornych, które dobrze wyglądają, ale nie odpowiadają na potrzebę?

Instrukcja moderatora

1. Przypomnij temat i czas. 2. Daj głos każdej delegacji. 3. Zapisz wspólny cel. 4. Zapytaj o różnice i warunki porozumienia. 5. Odczytaj cały tekst przed decyzją. 6. Sprawdź zgodę wszystkich; jeżeli jej brak, zastosuj jawnie ustaloną regułę ćwiczenia.

Reguła ćwiczenia

W tej grze przyjęcie propozycji wymaga co najmniej 4 z 5 głosów delegacji. To uproszczenie edukacyjne, nie odtworzenie rzeczywistego systemu głosowania Rady UE. [S6]

Dwie potrzeby, które możemy połączyć:

Zdanie moderatora, które pomaga zaprosić do rozmowy:

K17 • SYMULACJA RADY UE

Protokół naszej wspólnej decyzji

To zapis ćwiczenia, nie dokument rzeczywistych obrad instytucji.

Wspólny problem i cel:

Delegacja	Najważniejsza potrzeba	Propozycja
Polska		
Hiszpania		
Szwecja		
Niemcy		
Słowacja		

Wspólne rozwiązanie – pełne zdanie, które wszyscy mogą przeczytać:

Liczba głosów za	Przeciw	Wstrzymujące się	Wynik według reguły gry

Różnica, której nie udało się usunąć, lub warunek zmiany stanowiska:

Sprawdzamy przejrzystość

Suma głosów powinna wynosić 5, jeżeli wszystkie delegacje uczestniczą w głosowaniu. Wstrzymanie się nie jest głosem „za”.

K18 • PROJEKT POSTULATU / PETYCJI

Nasz głos w konkretnej sprawie

Ćwiczenie redakcyjne. Nie zbieramy podpisów ani prywatnych danych i nie wysyłamy dokumentu automatycznie.

Do kogo kierujemy postulat i dlaczego właśnie do tego adresata?

Problem: czego dotyczy sprawa i kogo może dotyczyć?

Nasza propozycja: o jakie konkretne działanie prosimy?

Uzasadnienie: dlaczego to działanie jest potrzebne?

Jakie informacje potwierdzają problem? Czego jeszcze nie wiemy?

Jakiej odpowiedzi lub dalszego kroku oczekujemy?

Ważne rozróżnienie

List do europosłów i formalna petycja do Parlamentu Europejskiego nie są automatycznie tym samym. Rzeczywiste złożenie wymaga odrębnego sprawdzenia warunków i decyzji organizatora. [S7]

K19 • INICJATYWA SPOŁECZNA

Od potrzeby do pomysłu

Nie zaczynaj od zakupów. Najpierw określ, komu i w czym ma pomóc działanie.

Nazwa naszego pomysłu:

Komu ma służyć i na jaką potrzebę odpowiada?

Skąd wiemy, że ta potrzeba istnieje? Kogo trzeba jeszcze zapytać?

Co dokładnie zrobimy i po czym poznamy, że ma to sens?

Co już mamy?	Co trzeba uzyskać lub potwierdzić?

Kto może mieć trudność z udziałem i jak ją ograniczymy?

Pierwszy mały krok, osoba odpowiedzialna i termin:

K20 • CZĘŚĆ A • KARTY KOSZTÓW

Wybierz to, co służy celowi

FIKCYJNE CENY DO ĆWICZENIA. Limit budżetu: 1000 zł. Karty nie są ofertą rynkową ani katalogiem wydatków kwalifikowalnych.

MATERIAŁY DO PRACY 1 zestaw = 40 zł. Zestaw służy małemu zespołowi. Ustalcie liczbę potrzebnych zestawów i uzasadnijcie ją.	PLAKATY 1 sztuka = 8 zł. Ustalcie, ile egzemplarzy ma sens i gdzie zostaną umieszczone. Więcej nie zawsze znaczy skuteczniej.
WODA 1 porcja = 4 zł. Liczba porcji powinna wynikać z planu i liczby odbiorców. To uproszczenie rachunkowe gry.	NASIONA I PODŁOŻE 1 zestaw = 25 zł. Wybierzcie tę pozycję tylko wtedy, gdy działanie rzeczywiście jej potrzebuje.
DOSTĘPNE OZNACZENIA 1 zestaw = 90 zł. Oznaczenia mają ułatwiać orientację. Jakie potrzeby powinny uwzględniać?	PROWADZENIE WARSZTATU 1 usługa = 300 zł. Zanim wpiszeć pozycję, ustalcie jej zakres. Cena jest wyłącznie elementem zadania.

Rachunek i cel

Wartość pozycji = liczba jednostek × cena jednostkowa. Nie wybierajcie wszystkich kart automatycznie.

Do kompletu należy część B karty K20 z dodatkowymi zasobami i zmianami.

K20 • CZĘŚĆ B • ZASOBY I ZMIANY

Co zrobimy, gdy plan się zmieni?

Materiały ćwiczeniowe. Prowadzący wybiera jedną kartę zmiany po przygotowaniu pierwszego budżetu.

DODATKOWY KOSZT • TABLICZKI 1 komplet = 60 zł. Potrzebne tylko wtedy, gdy wynika to z planu. Wyjaśnijcie, czym różni się od oznaczeń już zaplanowanych, aby nie dublować wydatku.	DODATKOWY KOSZT • WYDRUK KART 1 komplet = 50 zł. Wybierzcie liczbę kompletów według sposobu pracy zespołów. Cena jest fikcyjna.
ZASÓB • SALA I STOŁY W grze możliwe użycie bez opłaty, ale trzeba potwierdzić dostępność. Zapiszcie, kto ma zapytać. Nie jest to gotówka do wydania na inne pozycje.	ZMIANA A • WZROST KOSZTU Wybrana usługa prowadzenia kosztuje teraz o 150 zł więcej. Nie zwiększajcie limitu. Pokażcie nowy rachunek i uzasadnijcie korektę.
ZMIANA B • POTRZEBA DOSTĘPU Odbiorcy zgłaszają potrzebę czytelniejszych materiałów. Dodatkowy komplet dostosowanych kart w grze kosztuje 50 zł. Jak zmienicie plan, nie pomijając tych osób?	ZMIANA C • ZMIANA MIEJSCA Planowana sala jest niedostępna. Można przesunąć termin albo wybrać mniejsze miejsce bez opłaty. Które rozwiązanie lepiej odpowiada potrzebie i co trzeba potwierdzić?
Zmiana wymaga uzasadnienia Najpierw oceńcie skutki dla celu i odbiorców, potem przeliczcie budżet. Nie dopisujcie fikcyjnego dofinansowania, aby zamknąć rachunek.	

K21 • BUDŻET

Nasz plan w liczbach

Ćwiczenie z fikcyjnym limitem 1000 zł. Uzupełnij jednostki i pokaż sposób liczenia.

Nazwa inicjatywy i liczba odbiorców przyjęta do ćwiczenia:

Pozycja / jednostka	Liczba	Cena	Wartość	Dlaczego potrzebna?

Suma kosztów	Limit	Pozostała kwota
	1000 zł	

Co zmienia karta zdarzenia? Jak poprawiamy plan?

Nowa suma kosztów	Limit	Nowa pozostała kwota
	1000 zł	

Założenie wymagające potwierdzenia przed prawdziwą realizacją:

Kontrola rachunku

Nie musisz wykorzystać całej kwoty. Sprawdź, czy nie policzono jednego kosztu dwa razy i czy po zmianie cel nadal jest osiągalny.

K22 • ARGUMENTACJA

Mój argument ma podstawę

Pracuj na tezie o wpływie młodych ludzi na społeczność albo na innym neutralnym temacie wybranym przez prowadzącego.

Moja myśl lub stanowisko:

Uzasadnienie: uważam tak, ponieważ...

Przykład lub źródło, które wspiera argument:

Warunek albo ograniczenie: czego mój argument nie rozstrzyga?

Argument drugiej strony, który potrafię powtórzyć uczciwie:

Pytanie, które chcę jej zadać bez ataku na osobę:

Zasada debaty

Nie zgaduję intencji rozmówcy. Pytam o powód i przykład. Mogę zmienić zdanie po nowej informacji.

K23 • REFLEKSJA

Co było dla mnie ważne?

Wybierz co najmniej dwa pola. Możesz pisać, rysować albo porozmawiać. Nie musisz oddawać tej karty.

Sytuacja, którą zapamiętam:

Co pomogło mi dołączyć, zrozumieć albo poprosić o pomoc?

Co zauważyłem / zauważyłam w sposobie działania grupy?

Informacja, którą dziś sprawdziłem / sprawdziłam:

Jedno słowo lub symbol na zakończenie:

K24 • KARTA WIEDZY

Osiem pytań do sprawdzenia

Zaznacz jedną odpowiedź. Możesz wybrać „nie wiem”. To karta do rozmowy o uczeniu się, nie diagnoza.

Symbol uczestnika: **Moment:** przed / po zajęciach

1. Co najlepiej pomaga sprawdzić wiadomość?

A. Duża liczba polubień. B. Źródło, data i pełna treść. C. Sam wygląd grafiki.

2. Prawa dziecka...

A. są nagrodą za dobre oceny. B. znikają po błędzie. C. nie zależą od zasłużenia na nie.

3. W Radzie Unii Europejskiej spotykają się...

A. ministrowie państw członkowskich. B. wyłącznie europosłowie. C. wyłącznie prezydenci.

4. Polska prezydencja w Radzie UE w 2025 r. trwała...

A. przez cały rok. B. od stycznia do czerwca. C. od lipca do grudnia.

5. Gdy widzę krzywdzący komentarz, bezpiecznie jest...

A. przestać go wszystkim. B. odpowiedzieć agresją. C. nie wzmacniać go i pomóc znaleźć wsparcie.

6. Trzy zestawy po 40 zł kosztują...

A. 43 zł. B. 120 zł. C. 80 zł.

7. Która wypowiedź jest argumentem?

A. „Wyberzmy ten wariant, bo mieści się w limicie i uwzględnia potrzeby grupy”.

B. „Tylko ja mam rację”. C. „Twój pomysł jest głupi”.

8. Gdy w materiale brakuje danych, najlepiej...

A. zgadnąć i powiedzieć to pewnie. B. uznać każdą wersję za fałsz. C. wskazać, czego nie wiem i jak to sprawdzić.

Przy których pytaniach wybieram „nie wiem”?

Jedno pytanie, które chcę omówić:

Klucz i sposób interpretacji: część „Klucze i wskazówki”. Autorska pomoc dydaktyczna, nie wystandaryzowany test.

K25 • DLA PROWADZĄCEGO

Obserwuję zachowanie, nie oceniam osoby

Zapisz kontekst, formę udziału i konkretny przykład. „Nie było okazji” nie jest wynikiem negatywnym.

Data i zadanie: Kod uczestnika lub zespołu:

Umiejętność w danej sytuacji	Brak okazji	Z pomocą	Bez pomocy	Przykład zachowania
Dopytuje o instrukcję.				
Uwzględnia wypowiedź innej osoby.				
Oddziela obserwację od przypuszczenia.				
Wskazuje źródło lub brak danych.				
Proponuje bezpieczną reakcję.				
Oblicza i sprawdza koszt.				
Uzasadnia propozycję.				

Jakie dostosowanie ułatwiło udział?

Co warto przećwiczyć ponownie i w jakiej sytuacji?

Poufność i zakres

Nie wpisuj diagnozy, danych zdrowotnych i prywatnych historii, jeśli nie są potrzebne do tego narzędzia. Karta opisuje zadanie edukacyjne, nie wynik terapii.

K26 • TRANSFER

Mój mały krok

Wybierz coś możliwego do zrobienia. Plan możesz zmienić po sprawdzeniu, czy jest dla ciebie pomocny.

Chcę spróbować:

Dlaczego jest to dla mnie lub dla innych ważne?

Kiedy i w jakiej sytuacji mogę to zrobić?

Co może utrudnić ten krok?

Jakiej pomocy potrzebuję i kogo mogę o nią poprosić?

Po czym poznam, że próba była przydatna?

Zmiana przez praktykę

Mała zmiana może oznaczać jedno pytanie, sprawdzenie źródła, zaproszenie do rozmowy albo poprawienie planu. Nie musisz obiecywać, że od dziś wszystko będzie idealne.

ŹRÓDŁA I STATUS OPRACOWANIA

Dokumentacja projektu i zakres redakcji

Podstawę struktury i tematów stanowią dokumenty przekazane przez Fundację. Rozwinięcia dydaktyczne oznaczono jako element tego wydania.

P1 • Komunikat programu

Komunikat Ministra Edukacji z 31 marca 2025 r. o ustanowieniu programu „Młodzi obywatele” na 2025 r., przekazany plik „komunikat MO.pdf”, 14 stron. Szczególnie: część II – cele programu; część IV ust. 4 i część V ust. 5 pkt 1 – elektroniczne, nieodpłatnie dostępne materiały edukacyjne i dydaktyczne.

P2 • Oferta projektu

„WNIOSEK – oferta_MŁODZI OBYWATELE.pdf”, 11 stron; wniosek MO/2025/288. Szczególnie: część III.4, s. 4 – siedem modułów i zakres materiałów; część III.6, s. 5 – jeden komplet minimum 10 stron i publikacja; s. 6 – webinar jako odrębny rezultat; s. 10 – przeznaczenie dla środowiska szkolnego i pozaszkolnego.

Co stanowi warstwę wizualną

Logotyp MEN przeniesiono z materiału źródłowego bez zmiany proporcji i barw. Schemat sześciu wartości, cztery etapy pracy oraz karta zasobów są grafikami przygotowanymi do tego wydania. Kadry konia, kompasu i pracy przy stole są ilustracjami wygenerowanymi cyfrowo; nie są dokumentacją fotograficzną realizacji.

Oddzielne rodzaje informacji

Nowa redakcja nie poświadcza wcześniejszej publikacji. Adresy rzeczywistych materiałów, informacje o dacie udostępnienia i zdjęcia warsztatów wymagają odrębnej dokumentacji Fundacji.

ŹRÓDŁA MERYTORYCZNE

Bibliografia i przydatne instytucje • 1/3

Numery S1–S13 w treści prowadzą do poniższych źródeł. Odnośniki są aktywne w wersji elektronicznej.

S1 • Konwencja o prawach dziecka

Tekst udostępniony przez Rzecznika Praw Dziecka; w publikacji wykorzystywane są zwłaszcza art. 2, 12, 16, 19, 28 i 31. Źródło informacji o prawach, nie gotowych rozwiązań ćwiczeń.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · brpd.gov.pl

S2 • NASK: Czym jest dezinformacja?

Definicja intencjonalnego wprowadzania w błąd i rozróżnienie dezinformacji od samej niezgodności informacji z rzeczywistością. Przykłady biblioteki i komunikatów są autorskie.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · www.nask.pl

S3 • Anna Borkowska, NASK (2019): Cyberprzemoc. Włącz blokadę na nękanie. Poradnik dla rodziców

Wskazówki dotyczące wsparcia, niewzmacniania krzywdzących treści i szukania pomocy. Nie zastępują aktualnej procedury organizatora ani oceny indywidualnej sytuacji.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · cyberprofilaktyka.pl

S4 • Rada UE: Prezydencja w Radzie UE

Rola państwa sprawującego prezydencję i historyczna kolejność prezydencji, w tym Polska: styczeń–czerwiec 2025 r.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · www.consilium.europa.eu

S5 • Rada UE: Rada Europejska / Rada Unii Europejskiej. Czym się różnią?

Rozróżnienie instytucji, ich składu i podstawowych zadań; odróżnienie Rady Europy od instytucji UE.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · www.consilium.europa.eu

ŹRÓDŁA MERYTORYCZNE

Bibliografia i przydatne instytucje • 2/3

Numery S1–S13 w treści prowadzą do poniższych źródeł. Odnośniki są aktywne w wersji elektronicznej.

S6 • Rada UE: Większość kwalifikowana

Podstawowe progi większości kwalifikowanej. Zasada 4 z 5 delegacji w kartach jest wyłącznie uproszczeniem dydaktycznym niniejszej publikacji.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · www.consilium.europa.eu

S7 • Parlament Europejski: Portal petycji

Odnośnik do sprawdzenia aktualnych wymogów przed ewentualnym rzeczywistym złożeniem petycji. Publikacja nie odtwarza szczegółowej procedury prawnej; karta K18 służy ćwiczeniu redakcyjnemu.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · www.europarl.europa.eu

S8 • Polskie Towarzystwo Hipoterapeutyczne: Kanony Polskiej Hipoterapii

Definicja hipoterapii i znaczenie kwalifikacji prowadzącego oraz indywidualnych zaleceń. Opis w publikacji nie jest instrukcją terapeutyczną.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · pthip.org.pl

S9 • CAST: Universal Design for Learning Guidelines 3.0

Inspiracja dla zróżnicowanych sposobów zaangażowania, przedstawiania informacji i wyrażania odpowiedzi. Konkretnie dostosowania w scenariuszach są propozycjami tego wydania.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · udlguidelines.cast.org

S10 • Rada Europy: Reference Framework of Competences for Democratic Culture

Inspiracja dla opisywania konkretnych, obserwowalnych zachowań. K24 i K25 nie są wystandaryzowanymi narzędziami Rady Europy ani ich tłumaczeniem.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · www.coe.int

ŹRÓDŁA MERYTORYCZNE

Bibliografia i przydatne instytucje • 3/3

Numery S1–S13 w treści prowadzą do poniższych źródeł. Odnośniki są aktywne w wersji elektronicznej.

S11 • Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę: 116 111

Oficjalna strona telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży. Informacja o pomocy i aktualnych sposobach kontaktu.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · 116111.pl

S12 • Rzecznik Praw Dziecka: 800 12 12 12

Oficjalne informacje o telefonie i czacie zaufania. Przed kolejnym udostępnieniem publikacji warto sprawdzić aktualność danych kontaktowych.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · brpd.gov.pl

S13 • MSWiA: Numer alarmowy 112

Oficjalny serwis poświęcony zgłaszaniu sytuacji zagrożenia.

[Otwórz źródło / stronę instytucji](#) · www.gov.pl

Zasada korzystania ze źródeł

Źródła zewnętrzne wspierają wskazane wiadomości i zasady. Nie stanowią potwierdzenia skuteczności całego modelu HorseConnect ani wyników konkretnego projektu. Sytuacje, dialogi, zadania i rozwiązania rachunkowe opracowano do tego wydania.

Aktualność

Przed rzeczywistym skorzystaniem z procedury petycji trzeba sprawdzić jej aktualne warunki w portalu S7. Adresy instytucji i zasady procedur mogą zmieniać się w czasie.

HORSECONNECT • FUNDACJA INITIO

Zauważ. Zapytaj. Sprawdź. Działaj.

Obywatelskość zaczyna się od tego, jak traktujemy drugą osobę, jak podejmujemy wspólną decyzję i co robimy z informacją.

Uważność • empatia • troska • odpowiedzialność • zaangażowanie • szacunek

Nie trzeba od razu znać wszystkich odpowiedzi. Warto wiedzieć, kiedy się zatrzymać, czego jeszcze nie wiemy, kogo zapytać i z kim można zrobić następny krok.

Do wykorzystania w klasie, grupie i społeczności

Wybierz jedno ćwiczenie. Zadbaj o jasny cel i bezpieczny sposób uczestnictwa. Zostaw czas na refleksję. Wróć do umiejętności w innej sytuacji. To właśnie kolejne okazje do praktyki nadają materiałowi znaczenie.

Fundacja INITIO

biuro@initio.pl

Informacja o projekcie

HorseConnect – Młodzi Obywatele w działaniu – Akademia TUS z asystą Koni. Projekt dofinansowany ze środków Ministra Edukacji Narodowej w ramach programu „Młodzi Obywatele”.

Materiał przeznaczony do nieodpłatnego udostępniania elektronicznego.